

İSLAM HUKUKU ARAŞTIRMALARI DERGİSİ

Sayı: 27
Nisan 2016

www.islamhukuku.com

www.islamhukuku.org

www.islamhukuku.net

ISSN 1304-1045

KADININ İDDET BEKLEME YERİ VE İDDET ESNASINDA EVDEN ÇIKMASININ HÜKMÜ

Yrd. Doç. Dr. Ali KUMAŞ*

Özet: Bu makalede, günümüz fıkıh problemleri arasında yer alan, “kocası vefat eden veya boşanan kadının iddet bekleme yeri ve iddet süresi içerisinde evden çıkıp çıkamamasının fikhî hükmü” ele alınmıştır. Konunun aydınlatılması amacıyla çalışmada önce iddet kavramının tanımı yapılmış, sonrasında ise konuyla ilgili deliller ele alınmış, kocası vefat eden veya boşanan kadının iddet bekleme yeri, iddet esnasında evden çıkmasının hükmü hakkında fıkıh âlimlerinin görüşleri belirtilmiş, iddeti muayyen yerde bekleme-sinin maksatları tespit edilmeye çalışılmış, ayrıca önemine binaen iddet süresi içerisinde kadının yolculuk yapmasının ve hacca gitmesinin hükmü belirlenmeye çalışılmıştır.

Anahtar Kelimeler: İddet, Talâk İddeti, Vefat İddeti.

The Place of Iddah and to Go Out of The House During The Idda

Abstract: This research deals with an issue in Fiqh concerning the personal status. This issues is the place of iddah (period of waiting) and the provision of permissibility to leave it. The research starts by defining of iddah. Then the evidences with subject are dealt and the research then turns to show the rule for a widow to spend the term of iddah in the house. The domain of permissibility to leave it for any other residence during the term of iddah is indicated. Finally, the domain of permissibility for a widow to leave the residence of iddah during the day or night to perform pilgrimage or umrah or any other reason is illustrated.

Keywords: Iddah (Period Of Waiting), The Iddah Then Divorce, The Iddah Then Death.

GİRİŞ

İslam hukukuna göre çeşitli sebeplerle evliliği sona eren kadının iddet bekleme zorunluluğu vardır. Bu süre, evliliğin sona ermesine sebebiyet veren esasa ve kadının durumuna göre değişmektedir. Bu zaman zarfında kadının birtakım hükümlere dikkat etmesi gerekmektedir. Bunların başında bir başkasıyla evlenememesi hükmü gelmektedir. Kadınların bu süre içerisinde iddeti nerede bekleyecekleri, evden dışarı çıkıp çıkamayacakları meselesi özellikle “*Ey Peygamber! Kadınları boşayacağınızda, onları, iddetlerini gözeterek boşayın ve iddeti sayın; Rabbiniz olan Allah’tan sakının. Onları, apaçık bir hayâsızlık yapmaları hali bir yana evlerinden çıkarmayın, onlar da çıkmasınlar. Bunlar, Allah’ın sınırlarıdır. Allah’ın sınırlarını kim aşarsa, şüphesiz kendisine yazık etmiş olur. Bilemezsin, belki Allah bunun ardından*

* Recep Tayyip Erdoğan Üniversitesi İlahiyat Fakültesi İslam Hukuku Anabilim Dalı Öğretim Üyesi, ali.kumas@erdogan.edu.tr

bir hal meydana getirir.”¹ ve “(Boşanan) o kadınları gücünüzün yettiği kadar, ikâmet ettiğiniz yerin bir kısmında oturtun.”² âyetlerinin hükmü gereğince ele alınmaktadır. Buna göre fıkıh âlimlerinin büyük bir kısmı, kadının iddet süresini, ayrılık sırasında eşlerin ikâmet ettikleri evde bekleyeceği ve bu süre içerisinde evinden dışarı çıkamayacağı görüşünü tercih etmiştir. Kadının, iddetin durumuna göre üç ile dokuz ay kadar dışarı çıkamayacak olması, iktisadi ve kültürel açıdan farklı dinamikler üzerinde kurulan günümüz toplum yapısında ciddi zorluklara sebebiyet verebilmektedir. Ayrıca günümüzdeki uygulamaya bakıldığında kadının, iddeti kocanın evinde geçirmedığı, iddet beklenen evden çok rahat bir şekilde dışarı çıktığı görülmektedir. Dolayısıyla bu ve benzeri durumlar, söz konusu hükmün günümüz şartları muvacehesinde yeniden ele alınmasını zorunlu kılmaktadır.

I. İDDETİN TANIMI VE MAHİYETİ

İddet (عدة) kelimesi ‘adde (عَدَّ) fiilinin mastarı olup sözlükte “grup, bir grubun muayyen olmayan bir bölümü” anlamına gelmektedir. Bu kelime ismi mefûl anlamında da kullanılmaktadır.³ Bir terim olarak iddet “Sebebin ortaya çıkması durumunda kadın ve erkeğin yeniden evlenebilmesi için belirli bir süre beklemeleri” şeklinde tanımlanmaktadır.⁴

İddet kavramı ve onunla ilgili hükümler hem Kur’ân-ı Kerim’de hem de Sünnet’te zikredilmiştir. Farklı amaç ve hikmetleri olmakla birlikte fitrî ve insanî bir davranış olarak da algılanmış olan iddet, hemen hemen bütün toplumlarda ve dinlerde mevcut olmuştur. İslam öncesi Arap toplumunda ise kocası ölen kadının olumsuz şartlarda bir yıl yas tutması zorunlu görülmüş, boşanmış kadının iddet beklemesi ise gerekli görülmemiştir.⁵

Fıkıhta iddetin, ayrılığın meydana geldiği yerde tamamlanması ve bu süre içerisinde dışarı çıkılmaması Allah hakkı kapsamında kabul edilmektedir. İddetin bu niteliği sebebiyle farklı yerde tamamlanması veya bu süre zarfında dışarı çıkılması, ancak meşru bir mazeretle mümkün olmakta, bu hakkın şahıslar tarafından iptal edilmesi ise meşru kabul edilmemektedir.⁶

1 Talâk, 65/1.

2 Talâk, 65/6.

3 Ebû'l-Fazl Camalüddin Muhammed b. Mükerrrem İbn Manzûr, *Lisânü'l-'Arab*, “a-d-d” maddesi, Dâru Sâdır, Beyrut 1990, *İstanbul, Türkiye Yazma Eserler Kurumu Başkanlığı*, 2013, III, 282; Muhammed Murtazâ el-Hüseynî Zebîdî, *Tâcü'l-'arûs*, “a-d-d” maddesi, VIII, 357; Mütercim Âsım Efendi, *Kâmûsu'l-Muhît Tercümesi*, “a-d-d” maddesi, Dâru ihyâ'it-türâsî'l-'Arabî, Beyrut 1970, II, 1502-1503.

4 Muhammed Emin b. Âbidin ed-Dumaşkı, *Reddû'l-muhtâr 'ale'd-Dürri'l-muhtâr şerhu Tenvîri'l-ebşâr*, Dâru'l-kütübî'l-ilmiyye, Beyrut 1994, V, 177; Halil İbrahim Acar, *İddet*, Diyanet İslâm Ansiklopedisi, (21), 1996, XXI, 466.

5 Buhârî, *“Talâk”*, 44; Müslim, *“Talâk”*, 58; Ebû Dâvud, *“Talâk”*, 43; Nesâî, *“Talâk”*, 63; Acar, *“İddet”*, DİA, XXI, 467.

6 Ebû'l-Hasan Ali b. Muhammed el-Basrî el-Mâverdi, *el-Hâvî'l-kebîr* (thk. Ali Muhammed Mu'avvad-Âdil Ah-

II. KONUYLA İLGİLİ DELİLLER

Kadınların nerede iddet bekleyecekleri ve iddet bekledikleri yerden çıkıp çıkmayacaklarıyla ilgili çeşitli âyet ve hadisler delil olarak kullanılmaktadır. Kur'an-ı Kerim'de konuyla ilgili özellikle iki âyet üzerinde durulmaktadır. Bunlardan birincisi Talâk Sûresi'nin ilk âyetinde geçen “Onları, apaçık bir hayâsızlık yapmaları hali dışında evlerinden çıkarmayın, onlar da çıkmasınlar.” kısmı olup burada evden çıkması yasaklanan kimselerin iddet bekleyen bütün kadınlar mı, yoksa ric'î talâk sonucunda iddet bekleyen kadınlar mı olduğu veya mutlak olarak evden dışarı adım atmanın mı, yoksa kocanın evinden başka bir eve taşınmanın mı kastedildiği hususu tartışılmıştır. İkincisi ise “(Boşanan) o kadınları gücünüzün yettiği kadar, ikâmet ettiğiniz yerin bir kısmında oturtun.”⁷ âyetidir. Bu âyetin anlaşılmasıyla ilgili de, benzer tartışmalar yapılmıştır.

İddetin nerede bekleneceğini ve bu süre içerisinde dışarı çıkılıp çıkılmayacağını beyan eden âyetlerin delâleti, hadislerle tayin edilmeye çalışılmıştır. Bu doğrultuda, en çok Fatıma bint Kays'ın olayı üzerinde durulmuştur. Bu olayın, hem sahâbe döneminde hem de daha sonraki dönemlerde tartışma konusu olduğu görülmektedir. Çeşitli rivayetlere bakıldığında zaman görülmektedir ki; seferde bulunan Ebû Amr b. Hafs, karısı Fatıma bint Kays'ı (ö. 54/674) gıyâbında üçüncü kez boşanmış ve vekili aracılığıyla kendisine bir miktar gıda malzemesi göndermiştir. Fakat gıda maddelerini az bulan Fatıma'nın öfkelenmesi üzerine vekil, nafaka hakkının bulunmadığını kendisine söylemiş ve ardından mesele, bu hanım sahâbî tarafından Hz. Peygamber'e iletilmiştir. Hz. Peygamber de, kadına nafaka (bazı rivayetlerde nafaka ve süknâ) hakkının bulunmadığını, iddeti kocasının evinde değil, amcazâdesi Abdullah b. Ümmü Mektûm'un (ö. 15/636) evinde beklemesi gerektiğini söylemiştir.⁸ Fakat Hz. Âişe (ö. 58/678), Fatıma bint Kays'ın iddetini kocasının evinde geçirme ruhsatını, “bir problem yaşama korkusu,⁹ yalnız başına ıssız bir yerde kalma

med Abdülmevcûd), Dârü'l-kütübî'l-ilmîyye, Beyrut 1994, XI, 248; Alâuddin Ebû Bekir b. Mes'ûd el-Kâsânî, *Bedâi'u'sanâi'*, Dârü'l-kütübî'l-ilmîyye, Beyrut 1998, IV, 450; Ebû Abdillâh Şemsüddîn Muhammed b. Ebî Bekr ez-Zûraî ed-Dımaşkî (İbn Kayyim el-Cevziyye), *Zâdû'l-meâd fî hedyi hayri'l-'ibâd*. (thk. Şu'ayb Arnaût-Abdülkadir Arnaût). Beyrut, Müessesetü'r-risâle-Mektebetü'l-menâzili'l-İslâmiyye 1992, V, 688; Habib b. Tâhir, *el-Fıkhu'l-Mâlikî ve edilletühü*, Müessesetü'l-meârif, Beyrut 2007, IV, 216. Kadının nafaka ve süknâ hakkı için bkz. Hatice Boyalı Gürpınar, *İslam Hukukunda İddet Bekleyen Kadının Nafaka ve Süknâ Hakkı*, (Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi), Selçuk Üniversitesi SBE, Konya, 2011.

7 Talâk, 65/6.

8 Müslim, “*Talâk*”, 36-51; Muvatta, “*Talâk*”, 67; Ebû Dâvud, “*Talâk*”, 39; Tirmizi, “*Nikâh*”, 34, “*Talâk*”, 5; Nesâî, “*Nikâh*”, 21, “*Talâk*”, 7, 70, 72, 73; Ebû Cafer Ahmed b. Muhammed et-Tahâvî, *Şerhu Me'âni'l-âsar*, Dârü'l-kütübî'l-ilmîyye, Beyrut 1987, III, 64-66; Ebû Ömer Cemâlüddîn Yusuf b. Abdillâh en-Nemerî (İbn Abdülber), *el-İstizkâr*, Müessesetü'r-risâle, Kahire 1993, XVIII, 65-66. Hadisin Müslim'deki metni şu şekildedir:

عَنْ فَاطِمَةَ بِنْتِ قَيْسٍ أَنَّ أَبَا عَمْرٍو بْنَ حَفْصٍ طَلَّقَهَا الْبَيْتَةَ وَهُوَ غَائِبٌ فَأَرْسَلَ إِلَيْهَا وَكِيلُهُ بِشِعْرِ فَنَحِطَتْهُ فَقَالَ وَاللَّهِ مَا لَكَ عَلَيْنَا مِنْ شَيْءٍ. فَخَاتَتْ رَسُولَ اللَّهِ -صلى الله عليه وسلم- فَذَكَرَتْ ذَلِكَ لَهُ فَقَالَ «لَيْسَ لَكَ عَلَيْهِ نَفَقَةٌ». فَأَمَرَهَا أَنْ تَعْتَدَ فِي بَيْتِ أُمِّ شَرِيكِ ثُمَّ قَالَ «تِلْكَ امْرَأَةٌ يَفْشَاهَا أَصْحَابِي اغْتَدَى عِنْدَ ابْنِ أُمِّ مَكْنُومٍ فَإِنَّهُ رَجُلٌ أَعْمَى تَضَعِينَ نِيَابَتِكَ فَإِذَا خَلَّتْ فَادْبِسِي». قَالَتْ فَلَمَّا خَلَّتْ ذَكَرْتُ لَهُ أَنَّ مُعَاوِيَةَ بْنَ أَبِي سُفْيَانَ وَأَبَا جَهْمٍ خَطَبَانِي. فَقَالَ رَسُولُ اللَّهِ -صلى الله عليه وسلم- «أَمَا أَبَوُ جَهْمٍ فَلَا يَضَعُ عَصَاهُ عَنْ عَاتِقِهِ وَأَمَّا مُعَاوِيَةُ فَتُشْغَلُوكَ لَا مَالَ لَهُ الْكِنِجَى أَسْمَاءُ بْنُ زَيْدٍ». فَكَرِهْتُ ثُمَّ قَالَ «الْكِنِجَى أَسْمَاءُ». فَكَرِهْتُ فَجَعَلَ اللَّهُ فِيهِ خَيْرًا وَاعْتَبْتُ بِهِ.

9 Buhârî, “*Talâk*”, 41, 42; Müslim, “*Talâk*”, 52, 54; Muvatta, “*Talâk*”, 63; Ebû Dâvud, “*Talâk*”, 40.

veya kocasının âilesine dil uzatarak rahatsızlık verecek olma endişesi¹⁰ gibi özel sebeplere bağlamış ve normal şartlarda bunun delil olamayacağını belirtmiştir. Hz. Ömer (ö. 23/644) de, söz konusu bu hâdisenin, Kur'ân-ı Kerim ve sünnete aykırı olduğunu belirterek, olayın vukuunu gösteren iki şahidin de bulunmaması sebebiyle, bu rivayeti ashabin huzurunda kabul etmemiş, kadının nafaka ve süknâ hakkının bulunduğunu Hz. Peygamber'den işittiğini bildirmiş,¹¹ kocası ölen veya bâin talâkla boşanan kadının (iddet süresince) geceyi evinden başka bir yerde geçirmesine,¹² hatta kocası ölen kadınların hac yapmasına müsaade etmemiştir.¹³ Mervân b. Hakem (ö. 65/685) de, bu hadisi başkasından duymadığını ve insanların buna aykırı olarak üzerinde bulundukları sahih uygulamanın daha güçlü bir delil teşkil ettiğini belirtmiştir.¹⁴ Bazı rivayetlerde Hz. Âişe ve Üsâme b. Zeyd'in (ö. 54/674), Fatıma bint Kays'ın bu sözünü kabul etmediği,¹⁵ ayrıca Esved b. Yezîd'in (ö. 75/694) de, bu rivayete sert tepki gösterdiği zikredilmiştir.¹⁶ Fakat bütün bunlara rağmen Fatıma bint Kays'ın, yaşadığı bu olayın sıhhati konusunda ısrar ettiği, Talâk Sûresi'ndeki ilk âyetin ric'î talâk sonucunda iddet bekleyen kadınlara işaret ettiği, kendi durumunun ise üç talâktan sonra iddet bekleyen kadınlara has olduğunu belirttiği görülmektedir.¹⁷ İbn Abbâs (ö. 68/687-88) ve Hasan-ı Basrî (ö. 110/728) de bu rivayete göre hareket etmişlerdir.¹⁸

Konuyla ilgili delil teşkil eden rivayetlerden birisi de, Yahya b. Saïd'den boşanan kadının babasının evine gitmesi üzerine, Hz. Âişe'nin şehrin yetkilisi Medine valisi Mervan b. Hakem'i, iddetini beklemesi amacıyla bu kadını kocasının evine göndermesi için ikaz etmesidir. Fakat Mervan, kadının babası olan Abdurrahman b. Hakem'i ikna edemediği, bazı rivayetlere göre ise babasının, Fatıma bint Kays hadisini delil olarak ileri sürdüğü ve kadının, iddetini babasının evinde tamamladığını anlaşılmaktadır. Hatta Mervan b. Hakem'in, bu kadının iddetini kocasının evinde geçirmesinin kocasıyla aralarında kötülüklerin vukuuna sebebiyet vereceğini, do-

10 Buhârî, "Talâk", 41; Ebû Dâvud, "Talâk", 40.

11 Ebû Dâvud, "Talâk", 40; Tirmizî, "Talâk", 5; Nesâî, "Talâk", 70; Tahâvî, *Şerhu Meâni'l-âsâr*, III, 67-68; İbn Abdülber, *el-İstizkâr*, XVIII, 71; Şerefeddin Hüseyin b. Muhammed el-Mağribî, *el-Bedrû't-tamâm şerhu Bulûği'l-merâm*. (thk. Muhammed Şuhûd Hırfân). yy., Dâru'l-vefâ, 2005, IV, 174. İbn Hazm, Fatıma bint Kays hadisine aykırı olan bu rivayetlerin senetlerinde inkıtâ ve zayıflık olduğunu, bu rivayetlerle amel edilmesinin mezheplerin kendi usulleriyle tezat teşkil ettiğini, sahih olan rivayetler için de elinde âyeti tahsis eden delil bulunmayan Hz. Ömer'i değil, elinde tahsis edici delil bulunan Fatıma bint Kays'ın görüşünü tercih etmek gerektiğini belirtmektedir. Geniş bilgi için bk. Ebû Muhammed Ali b. Ahmed el-Endülüsi el-Kurtubî (İbn Hazm), *el-Muhallâ bi'l-âsâr*, Dâru'l-fikr, Beyrut, ts, X, 97-107; Mağribî, *el-Bedrû't-tamâm*, IV, 175-176.

12 Muvatta, "Talâk", 31.

13 Muvatta, "Talâk", 31; İbn Abdülber, *el-İstizkâr*, XVIII, 182; İbn Kayyim el-Cevziyye, *Zâdü'l-meâd*, V, 684.

14 Ebû Dâvud, "Talâk", 40; Nesâî, "Talâk", 70; Mağribî, *el-Bedrû't-tamâm*, IV, 174.

15 Buhârî, "Talâk", 41; Müslim, "Talâk", 40; Nesâî, "Talâk", 70; İbn Mâce, "Talâk", 9; Tahâvî, *Şerhu Meâni'l-âsâr*, III, 68-69; Mağribî, *el-Bedrû't-tamâm*, IV, 174. İbn Hazm, Hz. Âişe ve Üsâme b. Zeyd hakkında gelen bu rivayetlerden bir kısmının senetlerinde inkıtâ bulunduğunu, diğer bir kısmının râvilerinin zayıf olduğunu ve rivayetlerin birbiriyle çelişki arz ettiğini iddia etmektedir. Geniş bilgi için bkz. İbn Hazm, *el-Muhallâ*, X, 95-96.

16 Nesâî, "Talâk", 70; Tahâvî, *Şerhu Meâni'l-âsâr*, III, 68; Mağribî, *el-Bedrû't-tamâm*, IV, 175.

17 Müslim, "Talâk", 40;

18 Tahâvî, *Şerhu Meâni'l-âsâr*, III, 70.

layısıyla iddetini kocasının evinde beklememesini haklı kılan sebebin burada da bulunduğunu Hz. Âişe'ye karşı ileri sürdüğü rivayet edilmektedir.¹⁹

Fatıma bint Kays'ın olayıyla tezat teşkil eden rivayetse, kaçan köleleri tarafından Kadum bölgesinde öldürülen şahsın karısı Furey'a bint Mâlik'le ilgilidir. Ebû Saîd el-Hudrî'nin (ö. 74/693-94) kız kardeşi olan Furey'a, Hudreoğullarındaki ailesinin yanına dönme konusundaki düşüncesini sormak üzere Rasûlullah'a (s.a.v) gitmiş ve "Kocasının, kendisine mülkü olan oturulacak bir yer ve nafaka bırakmadığını, bundan dolayı da Hudreoğullarındaki ailesinin yanına dönmek istediğini" söylemiştir. Hz. Peygamber ilk önce bu talebe olumlu cevap vermiş, Furey'a soru sorduğu yerden çıkmak üzereyken kendisini çağırmış, kendisine sorduğu soruyu tekrar ettirdikten sonra "*İddetin sona erene kadar evinde kal!*" buyurmuştur. Bunun üzerine dört ay on gün (kocasıyla kaldığı evde) iddetini beklemiştir. Furey'a, hilafeti döneminde Hz. Osman'ın bu meselenin aslını sorduğunu, kendisinin de bu durumu anlattığını ve onun da buna göre hüküm verdiğini ifade etmiştir.²⁰

Kocasının evinde iddet bekleyen kadının dışarı çıkmasıyla ilgili olarak, Hanefî mezhebi dışındaki çoğunluğu teşkil eden fıkıh âlimlerinin delil gösterdikleri hadis Câbir b. Abdullah'tan rivayet edilmiştir. Hz. Câbir'e göre; teyzesi eşinden boşanmış, (iddet süresi içerisindeyken) ağaçların hurmalarını toplamak istemiş, fakat bir adam onun evden dışarı çıkmasını engellemiş, bunun üzerine (durumu anlatmak

19 Buhârî, "Talâk", 41, 42; Müslim, "Talâk", 52, 54; Ebû Dâvud, "Talâk", 40; Muvatta, "Talâk", 63. Bu rivayetin Buhârî'deki metni şu şekildedir:

عَنِ الْقَاسِمِ بْنِ مُحَمَّدٍ أَنَّهُ سَمِعَهُ يَقُولُ أَنَّ نَجِيَّ بْنَ سَعِيدِ بْنِ الْعَاصِ طَلَّقَ عَيْنَةَ الرَّحْمَنِ بْنِ الْحَكَمِ ، فَاتَّقَلَهَا عَيْنَةُ الرَّحْمَنِ ، فَأَرْسَلَتْ عَائِشَةُ أُمُّ الْمُؤْمِنِينَ إِلَى مَرْوَانَ وَهُوَ أَمِيرُ الْمُدَيِّنَةِ اتِّيَ اللَّهُ وَإِزْدَاهَا إِلَى بَيْتِهَا . قَالَ مَرْوَانُ فِي حَدِيثِ سُلَيْمَانَ إِنَّ عَيْنَةَ الرَّحْمَنِ بِنْتِ الْحَكَمِ غَلَبَتِي . وَقَالَ الْقَاسِمُ بْنُ مُحَمَّدٍ أَوَمَا بَلَغَكَ شَأْنُ فَاطِمَةَ بِنْتِ قَيْسٍ فَلَا يَبْضُرُكَ أَنَّ لَا تَذْكُرَ حَدِيثَ فَاطِمَةَ . فَقَالَ مَرْوَانُ بِنْتِ الْحَكَمِ إِنَّ كَانَ مَكَّانُ عَيْنَةَ فَحْشِيكَ مَا بَيْنَ هَذَيْنِ مِنَ الشَّيْءِ .

Mervan b. Hakem'in, Hz. Âişe ile yaşadıkları bu diyalogda Fatıma bint Kays'ın rivayetini delil olarak kullandığı görülmektedir. Hâlbuki daha önce bu rivayeti, delil olarak kabul etmediği zikredilmektedir. Bundan dolayı Mervan'ın, ilk görüşünden döndüğü ve Fatıma bint Kays'ın rivayetiyle hareket ettiği kaynaklarda geçmektedir. (Geniş bilgi için bk. Azimâbâdî, *Avnu'l-ma'bûd*, VI, 397.) Fakat kanaatimize göre, bu diyalogdan böyle bir sonucun çıkarılması çok isabetli değildir. Çünkü bu diyalogda, diyalektik bir yöntemin kullanıldığı anlaşılmaktadır. Farklı rivayetlere bakıldığı zaman, Mervan'ın ilk önce Fatıma bint Kays'ın olayı hakkında, Hz. Âişe'ye fikrini sorduğu, Hz. Âişe'nin; bu durumun özel bir durum olduğunu, Fatıma'nın karşı karşıya kalabileceği bir takım problemlerden dolayı iddeti kocasının evinde beklemediğini söyleyince Mervan, aynı problemlerin burada da gerçekleşebileceğini ifade ettiği görülmektedir.

20 Ebû Dâvud, "Talâk", 44; Tirmizî, "Talâk", 23; Nesâî, "Talâk", 60; Muvatta, "Talâk", 87; İbn Abdülber, *el-İstizkâr*, XVIII, 179-181. Tirmizî'ye göre bu hadis "hasen sahih"tir. Hadisin Ebû Dâvud'daki metni şu şekildedir:

عَنْ عَمْرِو بْنِ زَيْدٍ بَنِي كَعْبٍ بْنِ عُمَرَ أَنَّ الْفَرِيعَةَ بِنْتَ مَالِكِ بْنِ سِنَانٍ - وَهِيَ أُخْتُ أَبِي سَعِيدِ الْخُدْرِيِّ - أَخْبَرَتْهَا أَنَّهَا جَاءَتْ إِلَى رَسُولِ اللَّهِ -صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ- تَشَاءُ أَنْ تَرْجِعَ إِلَى أَهْلِهَا فِي بَنِي لُحْدَةَ فَإِنَّ زَوْجَهَا تَزَوَّجَ فِي طَلَبِ أَثَدٍ لَهُ أَتَوْا حَتَّى إِذَا كَانُوا بِطَرْفِ الْقُدُومِ لِحَقْمِهِمْ فَتَقَلَّوْهُ فَشَاكَ رَسُولُ اللَّهِ -صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ- أَنْ أَرْجِعَ إِلَى أَهْلِي فَإِنِّي لَمْ يَزَلْنِي فِي مَشْكَنٍ يَبْلُكُهُ وَلَا تَنْفَقُ . فَلَا تَقَالَ فَقَالَ رَسُولُ اللَّهِ -صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ- « نَعَمْ » . قَالَتْ فَخَرَجْتُ حَتَّى إِذَا كُنْتُ فِي الْخُبْرَةِ أَوْ فِي الْمَشْجِدِ دَعَانِي أَوْ أَمْرٌ بِي فَدَعَيْتُ لَهُ فَقَالَ « كَيْفَ قُلْتَ » . فَرَدَدْتُ عَلَيْهِ الْفِصَّةَ الَّتِي كَذَرْتُ مِنْ شَأْنِ زَوْجِي فَلَا تَقَالَ فَقَالَ « امْكُئِي فِي بَيْتِكَ حَتَّى يَبْلُغَ الْكِتَابُ أَجَلَهُ » . قَالَتْ فَاتَّقَدَّدْتُ فِيهِ أَرْبَعَةَ أَشْهُرٍ وَعَشْرًا . قَالَتْ فَلَمَّا كَانَ عُثْمَانُ بْنُ عُفَّانٍ أَرْسَلَ إِلَيَّ فَمَسَانِي عَنْ ذَلِكَ فَأَخْبَرْتُهُ فَاتَّبَعَهُ وَقَضَى بِهِ .

İbn Hazm'a göre, bu hadisin ravilerinden Zeyneb bint Ka'b meçhuldür. Fakat İmam Mâlik, İbn Abdülber ve İbn Kayyim el-Cevziyye bu iddianın dikkate değer olmadığını, hatta hadisin meşhur olduğunu belirtmektedirler. Geniş bilgi için bkz. İbn Hazm, *el-Muhallâ*, X, 108-109; İbn Abdülber, *el-İstizkâr*, XVIII, 181, 185; İbn Kayyim el-Cevziyye, *Zâdü'l-me'âd*, V, 680-681.

için) Hz. Peygamber'e gitmiş, o da: *'Hurmaları topla. Şüphesiz sen sadaka verip doğru işleri yapacak bir kadınsın.'*²¹ cevabını vermiştir. Farklı bir rivayette bu boşamanın "üç talâk" olduğu belirtilmiştir.²²

Abdullah b. Ömer'e de, vefat eden Sâib b. Habbab'ın karısı, ölen kocasının Kanât bölgesinde ekili bir tarlasının bulunduğunu, geceleri orada kalmasının doğru olup olmadığını sormuş, fakat İbn Ömer kendisine izin vermemiştir. Bundan dolayı kadın, seher vakti Medine'den yola çıkar, sabah vaktinde tarlaya ulaşır, gün boyu orada kalır, akşamleyin Medine'ye döner ve geceyi orada geçirirdi. Ayrıca kendisi şöyle derdi: "Kocası ölen ve bâin talâkla eşinden ayrılan kadın iddet esnasında geceyi mutlaka evinde geçirmelidir."²³

Bakara Sûresi'nde geçen *"İçinizden ölüp dul eşler bırakan erkekler, eşleri için, evden çıkarılmaksızın bir yıla kadar geçimlerinin sağlanmasını vasiyet etsinler. Ama onlar (kendi arzularıyla) çıkarlarsa, artık onların kendileri hakkında meşru biçimde yaptıklarından dolayı size bir günah yoktur."*²⁴ âyetindeki "evden çıkarılmaksızın" ve "ama onlar (kendi arzularıyla) çıkarlarsa" kayıtları, konumuz açısından önem arz etmektedir. Bu âyette, Mücahid'e göre, dört ay on günden fazla olan kısım için kadının nafaka ve evde kalmasının vasiyet edilmesi teşrî kılınmıştır. Fakat bu, her iki taraf için de zorunlu değildir.²⁵ 'Atâ'nın rivayetinde İbn Abbas'a göre, *"İçinizden ölenlerin geride bıraktıkları eşleri, kendi kendilerine dört ay on gün (iddet) beklerler."*²⁶ âyeti, yukarıdaki âyette teşrî kılınan kocası ölen kadının iddeti kocanın evinde beklemesini ve evden çıkarılmama mecburiyetini kaldırmıştır. Yine İbn Abbas ve 'Atâ'ya göre kocası vefat eden kadının, Bakara Sûresi'nin 240. âyetine göre iddeti kocasının evinde bekleme hakkı varken, miras âyetlerinin gelmesiyle birlikte bu hakkı kaldırılmıştır.²⁷

III. İSLAM ÜLKELERİNİN KANUNLARINDAKİ MEVCUT HÜKÜMLER

1917 tarihli Aile Hukuku Kararnamesinde, iddetin nerede bekleneceğiyle ilgili bir hüküm bulunmamaktadır.²⁸ Fakat 1915 tarihli Nafaka Kanunu'nda, bütün iddet çeşitlerinde, kadının ayrılıktan önce kocasıyla oturduğu evde iddetini tamamlama-

21 Müslim, "Talâk", 55; Tirmizî, "Talâk", 71; İbn Mâce, "Talâk", 9. Hadisin Müslim'deki metni şu şekildedir:

أنه سمع جابر بن عبد الله يقول قال علي فإرادت أن تجد نخلها فزجرها رجل أن تخرج فأتت النبي صلى الله عليه وسلم فقال : بلى فحدي نخلك فإنك عسى أن تصدقي أو تعلي معروفا.

22 Ebû Dâvud, "Talâk", 41. İbn Hazm bu rivayetin mevzu olduğunu iddia etmektedir. Bkz. İbn Hazm, *el-Muhallâ*, X, 107.

23 Muvatta, "Talâk", 88; İbn Abdülber, *el-İstizkâr*, XVIII, 182.

24 Bakara, 2/240.

25 Buhârî, "Talâk", 50; Ebû Dâvud, "Talâk", 42; Nesâî, "Talâk", 61.

26 Bakara, 2/234.

27 Buhârî, "Talâk", 50; Ebû Dâvud, "Talâk", 42; Nesâî, "Talâk", 61.

28 Bkz. Aile Hukuku Kararnâmesi (Haz. Orhan Çeker), Ebru Yayınları, İstanbul 1985.

sının daha uygun olacağı,²⁹ bu süre zarfında evden özürsüz olarak çıkmasının veya evi terk etmesinin,³⁰ terk ettiği süre içerisinde nafakasının kesilmesine sebebiyet vereceği hükme bağlanmıştır.³¹

Mısır ve Suriye'deki aile kanunu taslaklarında, kadının, iddetini dilediği yerde geçirme hakkı bulunmaktadır.³² Ürdün Aile Kanunu Hanefiler'in görüşünü kanunlaştırmakta, buna göre bir ayrıma gidilmeden kadının, iddetini ayrılık sırasında oturdukları evde geçireceğini, vefat iddeti haricinde zarurî ihtiyaçları dışında evinden dışarı çıkamayacağını, fakat vefat iddeti sırasında normal ihtiyaçları için dışarı çıkabileceğini hükme bağlamaktadır.³³

Genelde Hanefî mezhebine göre, düzenlenen Mısır ve Suriye'nin ortaklaşa oluşturdukları ortak Aile Hukuku taslağında, ric'î talâk sonucunda, zorunlu bir sebep olmadıkça kadının iddetini ayrılık sırasında kocasıyla ikamet ettikleri evde beklemesi ve meşru işleri dışında dışarı çıkamayacağı hükme bağlanmıştır.³⁴ Bu maddenin açıklamasında, bâin talâk ve vefat iddeti bekleyen kadınların iddetlerini diledikleri yerde geçirebilecekleri belirtilmiştir.³⁵ Buna göre, Hanefî mezhebinin görüşlerine aykırı bir görüşün benimsendiği ve kanunlaştırıldığı görülmektedir.

IV. KADININ İDDET BEKLEME YERİ

İddet bekleyen kadının, bu süreyi nerede geçireceğiyle ilgili farklı görüşler bulunmaktadır. Bu görüşlerin oluşmasında, iddete sebebiyet veren durumun da etkili olduğu görülmektedir. Buna göre, ric'î talâk sonucunda ve sebep ne olursa olsun hamile kadın için söz konusu iddetin, kocanın evinde bekleneyeceği konusunda Zâhirîler dışında ittifak vardır. Fakat Zâhirîler'e göre, hâmile kadın, ric'î talâk dışında iddetini dilediği yerde tamamlayabilir.³⁶ Çünkü Talâk Sûresi'nin ilk âyetindeki

29 Nafaka Kanunu, (Haz. Orhan Çeker), Ebru Yayınları, İstanbul 1985, md. 364.

30 Nafaka Kanunu, md. 360.

31 Nafaka Kanunu, md. 378.

32 Zeki Koçak, "İddet Bekleyen ve Yanında Mahremi Olmayan Kadınların Sefere Çıkması ve Hacca Gitmesi", *Atatürk Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi*, sy. 39, 103.

33 Ürdün Aile Kanunu, md.146.

34 Meşrû'u Kânunî'l-Ahvâlî'sh-Şahsiyyetî'l-Muvahhed (Haz. Mustafa ez-Zerkâ ve diğerleri), Dâru'l-kalem/ed-Dâru'sh-Şâmiyye, Dımaşk/Beyrut 1996, md. 123.

35 Meşrû'u Kânunî'l-Ahvâlî'sh-Şahsiyyetî'l-Muvahhed, 241.

36 Ebû Bekir Ahmed b. Ali er-Râzî el-Cessâs, *Ahkâmü'l-Kur'an*, III, 680; Mâverdi, *el-Hâvî'l-kebir*, Dâru'l-fikr, Beyrut 1993, XI, 245-246; İbn Hazm, *el-Muhallâ*, X, 80-81, 92; Kâsânî, *Bedâi'u'sanâi*, IV, 449; Ebû'l-Velid Muhammed b. Ahmed el-Kurtubî (İbn Rüşt), *Bidâyetü'l-müctehid ve nihâyetü'l-muktesid*, Dâru's-selâm 1995, III, 1470; İbn Kayyim el-Cevziyye, *Zâdû'l-meâd*, V, 674; Ebû Zekerîyya Yahya b. Şeref en-Nevevî, *el-Mecmû' sherhu'l-Mülhezzeb*. Mektebetü'l-irşâd, Cidde ts., XX, 5-6; Ebû'l-Hasen Nûrüddin Ali b. Sultan Muhammed (Ali el-Kârî), *Fethu bâbî'l-inâye fî şerhi Kitâbi'n-Nükâye*, Dâru'l-kütübî'l-ilmîyye, Beyrut 2009, II, 319; Abdülkerim ez-Zeydân, *el-Mufasssal fî ahkâmî'l-mer'e*. Müessesetü'r-risâle, Beyrut 1993, IX, 216; Ebu'l-'ayneyn el-Bedrân. *el-Fıkhü'l-mukâren li'l-ahvâlî'sh-şahsiyye beyne'l-mezâhibi'l-erbaati's-sünniyye ve'l-mezhebi'l-caferiyye ve'l-kânûn*. Beyrut, Dâru'n-nehdâti'l-Arabiyye, t.s., 476.

Şâfiî mezhebi ve bazı Hanbelî fıkıh âlimlerine göre ric'î talâk sonucunda iddetin nerede bekleneyeceğine kocanın karar verme hakkı bulunmaktadır. Çünkü bu iddet, evlilik süresindeki mesken hakkına benzetilmekte, dolayısıyla kul

“evden çıkarmama ve çıkmama” emrinin, en az ric’î talâka delâletinde ittifak vardır. Aynı sûrenin altıncı âyetindeki “evde oturtma” emrinin de, hâmile kadınların ayrılık sırasında ikamet ettikleri evde iddeti beklemeleri gerektiğine delâlet ettiği konusunda Hanefî ve Zâhirîler dışında ittifak vardır. Bu iki mezhebe göre ise, bu âyet, ric’î talâk sonucu iddet bekleyenlere yöneliktir.³⁷ Bu sebeplerin dışında gerçekleşen iddetin, nerede tamamlanacağı konusunda ise ihtilaf edilmiştir:

a) Bâin Talâk Sonucu İddet

1) Hanefî, Mâlikî ve Şâfiîler’e göre, bâin talâk sonucu ister yeni bir akitle dönüş imkânı olsun (suğrâ), ister olmasın (kübrâ) iddet mutlaka kocanın evinde beklenmelidir. Bu ev kadının, kocasından ayrılmadan önce kaldığı yerdir.³⁸ Bu görüşte olanlara göre, ikamet mahallinin dışında bir şehirde boşanan kadın, ikamete el-verişliyse, iddetini orada tamamlar. Hac sebebiyle kutsal beldelerde olan kimse de aynı hükme tâbidir.³⁹

İddetin kocanın evinde beklenmesi gerektiğini savunanların Kur’ân’dan delili Talâk Sûresi’nin ilk âyetidir. Çünkü bu âyette, kadınların iddet süresi içerisindeyken evlerinden çıkmaması ve çıkarılmaması emredilmektedir. Burada kadına izafe edilen ev, Kur’ân-ı Kerim’deki diğer âyetlerde de görüldüğü üzere,⁴⁰ kocasından ayrılmadan önce oturmuş oldukları evdir. Nafaka sorumluluğu kocaya ait olduğu için de, istisnâî durumlar dışında bu evin ya mülkiyeti veya kira masrafı kocaya ait olacaktır. Sünnetten delil ise, Furey’a hadisidir.⁴¹ Çünkü bu hadiste, kocasının vefatından dolayı Furey’ânın, iddetini kocasıyla oturdukları evde beklemesi istenmektedir. Vefat iddetinde bu hüküm zorunluysa, talâk iddetinde bu zorunluluk daha fazladır.⁴²

Bu görüşte olanlar, Fatıma bint Kays’ın, kocasının yakınlarına sözle eziyet vermesi sebebiyle iddetini farklı yerde beklediğini kabul etmekte idiler. Fakat Mâlikî ve Şâfiîler’e göre, bu hadiste “*Senin nafaka hakkın yoktur.*” diyen Hz. Peygamber, mes-

hakkı bağlamında değerlendirilmektedir. (Bkz. Mâverdi, *el-Hâvi’l-kebir*, XI, 249; İbn Kayyim el-Cevziyye, *Zâdül-meâd*, V, 675).

37 İbn Hazm, *el-Muhallâ*, X, 92-93; Kâsânî, *Bedâi’u’sanâi’*, IV, 449.

38 Mâverdi, *el-Hâvi’l-kebir*, XI, 249; İbn Abdülber, *el-İstizkâr*, XVIII, 65; Ebû Bekir Muhammed b. Abdillâh el-Meâfirî (İbnü’l-Arabî), *Ahkâmü’l-Kur’ân*, Dâru’l-fikr, Beyrut ts., IV, 275; Ebû’l-Hasen Burhânüddin Ali b. Ebî Bekr el-Merğînânî, *el-Hidâye şerhu Bidâyetü’l-mübtedi*. Beyrut, Dâru’l-erkam, ts., II, 321; İbn Rüşd, *Bidâyetü’l-müctehid*, III, 1470; Nevevî, *el-Mecmû’*, XX, 6-7; Ali el-Kârî, *Fethu bâbi’l-inâye*, II, 319; İbn Tâhir, *el-Fıkhu’l-Mâlikî*, IV, 221.

39 Nevevî, *el-Mecmû’*, XX, 19-20; İbn Âbidîn, *Reddül-muhtâr*, V, 228-229; Ömer Nasuhi Bilmen, *Hukukî İslâmiyye ve Istilahat-ı Fikhiyye Kamusu*, Bilmen Yayınevi, İstanbul ts., II, 386-387.

40 Ahzab, 33/33 ve 34.

41 Ebû Dâvud, “*Talâk*”, 44; Tirmizî, “*Talâk*”, 23; Nesâî, “*Talâk*”, 60; Muvatta, “*Talâk*”, 87; İbn Abdülber, *el-İstizkâr*, XVIII, 179-181.

42 Cessâs, *Ahkâmü’l-Kur’ân*, III, 680; Mâverdi, *el-Hâvi’l-kebir*, XI, 247, 249; Merğînânî, *Hidâye*, II, 321; Ebû Abdillâh Muhammed b. Ahmet el-Kurtubî, *el-Câmi’ li-ahkâmi’l-Kur’ân*. Beyrut, Dâru’l-fikr, 1995, IX, 144; Nevevî, *el-Mecmû’*, XX, 5; İbn Tâhir, *el-Fıkhu’l-Mâlikî*, IV, 221.

ken hakkının bulunmadığını söylememiş ve İbn Ümmü Mektûm'un evinde kalmasını istemiştir. Dolayısıyla "(Boşanan) o kadınları gücünüzün yettiği kadar, ikamet ettiğiniz yerin bir kısmında oturtunuz."⁴³ âyetinin hükmünün tahsis edilmediğini söylemişlerdir.⁴⁴

2) İkrime (ö. 105/723), Tâvûs b. Keysân (ö. 106/725), 'Atâ b. Ebî Rebâh (ö. 103/721) ve Hasan Basrî ile Hanbelî, Zâhirî ve Caferîler'e göre, bâin talâktan sonra kadın, iddetini dilediği yerde bekleyebilir.⁴⁵ Fakat Hanbelîler'e göre, kocanın talep etmesi durumunda, boşandığı sırada oturdukları evde kadının iddet beklemesini sağlayabileceği gibi, bu eve denk bir başka yerde de iddet beklemesini isteyebilir. Fakat iddetin, boşama sırasında oturdukları evde tamamlanması âyete daha uygun olduğu ve diğer mezheplerle ihtilafa düşülmediği için müstehaptır.⁴⁶

Bu görüşte olanlar, Talâk Sûresi'nin ilk âyetini ric'i boşama sonucu beklenen iddete tahsis etmekte, bâin talâk iddeti için de Fatıma bint Kays rivayetini ve özellikle bu rivayette geçen "*Üç talâkla boşanan kimsenin nafaka ve süknâ hakkı yoktur*."⁴⁷ ve "*Mesken ve nafaka hakkı, ancak ric'i talâk sonucu iddet bekleyen kadınlar için vardır*."⁴⁸ hadisini delil almaktadırlar.⁴⁹

b) Vefat Sonucu İddet

1) Sahâbeden Hz. Ömer, Osman, Zeyd b. Sâbit, İbn Ömer, İbn Mes'ûd ve Ümmü Seleme ile fıkıh âlimlerinden Evzâ'î (ö. 157/774), Süfyân es-Sevrî (ö. 161/778), Leys b. Sa'd (ö. 175/791), İshak b. Râhûye (ö. 238/853) ve fıkıh mezheplerinden Hanefî, Mâlikî, Şâfiî ve Hanbelîler'e göre, vefat sonucu iddet mutlaka kocanın evinde beklenmelidir.⁵⁰

Vefatı sonucunda kocanın malı miras hükümleri gereğince mirasçılar arasında taksim edileceği için, kadının iddet bekleyeceği ev de miras hükümleri gereğince taksim edilecektir. Bu durumda, kadının bu evde iddet beklemesi problem teşkil

43 Talâk, 65/6.

44 Mâverdi, *el-Hâvi'l-kebir*, XI, 245-248; İbn Rüşd, *Bidâyetü'l-müctehid*, III, 1471.

45 İbn Hazm, *el-Muhallâ*, X, 73-74, 77-78; İbn Kayyim el-Cevziyye, *Zâdü'l-meâd*, V, 675; Ebü'l-Hasen Alâüddin Ali b. Süleyman el-Merdâvî, *el-İnsâf fî ma'rifeti'r-râcih mine'l-hilâf*. Dâru İhyâ'it-türâsi'l-Arabî, Beyrut 1986, IX, 312; Mansur b. Yunus el-Buhûtî, *Keşşâfü'l-kınâ' 'an metni'l-İknâ'*. Dâru'l-fikr, Beyrut 1982, V, 433; Zeydân, *el-Mufasssal*, IX, 216; Bedrân, *el-Fikhu'l-mukâren*, 476.

46 Ebü Muhammed Muvaaffakuddîn Abdullah b. Ahmed (İbn Kudâme), *el-Muğnî*, Dâru'l-fikr, Beyrut 1992, IX, 183; Buhûtî, *Keşşâfü'l-kınâ'*, V, 434-435.

47 Müslim, "*Talâk*", 36-51; Muvatta, "*Talâk*", 67; Ebü Dâvud, "*Talâk*", 39; Tirmizî, "*Nikâh*", 34, "*Talâk*", 5; Nesâî, "*Nikâh*", 21, "*Talâk*", 7, 70, 72, 73.

48 Nesâî, "*Talâk*", 7.

49 İbn Hazm, *el-Muhallâ*, X, 104-111; İbn Rüşd, *Bidâyetü'l-müctehid*, III, 1471; İbn Kayyim el-Cevziyye, *Zâdü'l-meâd*, V, 675.

50 İbn Abdülber, *el-İstizkâr*, XVIII, 181; Merğînânî, *Hidâye*, II, 321; İbn Kudâme, *el-Muğnî*, IX, 171; Nevevî, *el-Mecmû'*, XX, 11; İbn Kayyim el-Cevziyye, *Zâdü'l-meâd*, V, 685-688; Merdâvî, *el-İnsâf*, IX, 306; Ali el-Kârî, *Fethu bâbi'l-inâye*, II, 319; Buhûtî, *Keşşâfü'l-kınâ'*, V, 430.

edecektir. Çünkü başkasının mülkünde iddet beklemesi ve malikin de kendisine müsaade etmeme durumu söz konusu olacaktır. Bu durumda, Hanefî ve bazı Mâlikîler'e göre, iddetin bekleneyeceği mesken, vefat eden kocaya ait ise, kadın orada kendi miras hissesine düşen kısımda kalır. Kocasının evinde oturabilecek bir hissesi yoksa, kirasını mirasçılara vermek suretiyle iddetini orada geçirir. Bu durumda mirasçıların onu evden çıkarması uygun değildir.⁵¹ Mâlikîler'in çoğunluğuna göre, kadın, ölüm sırasında kocasıyla ikamet ettikleri evde iddetini tamamlar. Mirasçıların ve kirası ödenmiş ev sahiplerinin kendisini evden çıkarmaları câiz değildir.⁵²

İddetin kocanın evinde beklenmesi gerektiği görüşünde olanlar, Furey'a hadisinden⁵³ hareket etmişlerdir.⁵⁴

2) Sahâbeden Hz. Ali, Âişe, İbn Abbâs, Câbir b. Abdullah ile tâbiünden Câbir b. Zeyd, 'Atâ b. Ebî Rebah, Hasan Basrî, zayıf bir rivayete göre, Ahmed b. Hanbel ve fıkıh mezheplerinden Zâhirîler'e göre, vefat iddeti bekleyen kadın dilediği yerde bu süreyi tamamlar.⁵⁵ Câferî mezhebine göre, bu sürenin ayrılık sırasında kaldıkları evde geçirilmesi müstehaptır.⁵⁶

Bu görüşte olanlar, Furey'a hadisinin ravilerinden Zeyneb bint Ka'b'ın meçhul oluşu; bâin talâk sonucu iddet bekleyen kadınlar için ileri sürülen delillerin yanında teferruatını deliller başlığı altında verdiğimiz nesih hükümleri ve konuyla ilgili Hz. Ali'nin kızı Ümmü Gülsüm'ü farklı eve taşıması, Hz. Âişe'nin de kız kardeşi Ümmü Gülsüm'le umre yapması;⁵⁷ vefat iddetini beyan eden âyette, iddetin ayrılığın vuku bulduğu evde bekleneyeceğine dair bir kaydın olmaması çerçevesinde bu sonuca ulaşmışlardır. Ayrıca onlara göre, kocanın ölümü durumunda, kadının iddetini bekleyeceği ev, mülk ise mirasçıların, mülk değilse asıl sahibinin olur. Kadının, kocasıyla birlikte kaldıkları evde iddet bekleyecek olursa, başkasının mülkünde iddet beklemesi gerekecektir ki bu da hukukî değildir.⁵⁸

51 Ebû Bekir Şemsüleimme Muhammed b. Ebî Sehl Ahmed es-Serahsî, *el-Mebsût*, Dâru'l-marife, Beyrut 1989, VI, 33-34; Kâsânî, *Bedâi'u'sanâi'*, IV, 451; İbn Kudâme, *el-Muğnî*, IX, 171, 173; Nevevî, *el-Mecmû'*, XX, 5, 21; Merdâvî, *el-İnsâf*, IX, 306; Buhûtî, *Keşşâfü'l-kınâ'*, V, 430; İbn Âbidîn, *Reddül-muhtâr*, V, 224-225; Hâlid Abdurrahman el-'Akk, *Mevsû'atu'l-fıkhi'l-Mâlikî*. Dâru'l-hikme, Beyrut 1993, 536.

52 İbn Abdülber, *el-İstizkâr*, XVIII, 185-186.

53 Ebû Dâvud, "Talâk", 44; Tirmizî, "Talâk", 23; Nesâî, "Talâk", 60; Muvatta, "Talâk", 87.

54 İbn Kudâme, *el-Muğnî*, IX, 171; Nevevî, *el-Mecmû'*, XX, 13-14; Ali el-Kârî, *Fethu bâbi'l-'inâye*, II, 319; Buhûtî, *Keşşâfü'l-kınâ'*, V, 430.

55 İbn Hazm, *el-Muhallâ*, X, 73-74, 77; İbn Abdülber, *el-İstizkâr*, XVIII, 182-184; İbn Kudâme, *el-Muğnî*, IX, 171; İbn Kayyim el-Cevziyye, *Zâdü'l-me'âd*, V, 681-682, 688.

56 Bedrân, *el-Fıkhu'l-mukâren*, 476.

57 İbn Abdülber, *el-İstizkâr*, XVIII, 184; İbn Kayyim el-Cevziyye, *Zâdü'l-me'âd*, V, 681, 684.

58 İbn Abdülber, *el-İstizkâr*, XVIII, 184; İbn Hazm, *el-Muhallâ*, X, 76, 78-80; İbn Kayyim el-Cevziyye, *Zâdü'l-me'âd*, V, 682.

V. İDDET BEKLENECEK YERİN ÖZELLİKLERİ

İslam hukukçularının kâhir ekseriyetine göre, kadının, iddetini ayrılık sırasında kocasıyla oturdukları evde beklemesi gerekir.⁵⁹ Fakat bu durum, farklı soru işaretlerinin oluşmasına sebebiyet vermektedir. Bunlardan birincisi; iddet beklenecek ev hangi özelliklere sahip olacak ve bu özelliklerin olmaması durumunda hangi hukuki haklar tahsil edilecektir?

Fıkıh âlimlerine göre, kadının iddet bekleyeceği evin örfen kendi durumuna uygun olması gerekir. Şâfiiler'e göre, evliyken oturmuş oldukları ev dikkate alınmaz. Çünkü örfen kadının daha iyi bir yerde oturma hakkı olmasına rağmen bu hakkından feragatı veya tam tersi kocanın onu örfen olması gerekenden daha iyi bir yerde oturmuş olması mümkündür. Fakat boşama durumunda, taraflar karşılıklı olarak haklarından feragat etmedikçe örf dikkate alınır. Dolayısıyla kadın durumuna uygun başka evde iddet beklemeyi talep edebilir. Aksi durumda da kocası, durumuna uygun bir evde kadının iddet beklemesini isteyebilir.⁶⁰

Fıkıh âlimlerinin üzerinde durdukları hususlardan bir diğeri de bâin talâk sebebiyle iddet bekleyen kadın ile onu boşayan erkeğin birbirlerine yabancı duruma düşmeleri sebebiyle, aynı evde kalmalarının fıkhen problemli hale gelmesidir. Fakihler, kural olarak kocanın, iddet bekleyen kadınla aynı evde ikamet etmesini meşru kabul etmektedirler.⁶¹ Fakat birbirlerinin mahremi olmamaları sebebiyle, tarafların mahremiyet kurallarına riayet etmeleri ve gerekli tedbirleri almaları gerektiği üzerinde durmaktadırlar.⁶² Bu çerçevede, Hanefi kaynaklarında tarafların aralarına perde çekmeleri, perde çekmenin çözüm olmaması veya eşin zararından emin olunamaması durumunda erkeğin evden çıkması gibi önlemler zikredilmektedir. Erkeğin evden çıkmamada direktmesi durumunda ise, kadının yanına nafakası devlet tarafından karşılanacak olan güvenilir, boşanan eşleri birbirinden ayırmaya muktedir bir kişinin yerleştirilmesi güzel bir uygulama olarak tavsiye edilmektedir.⁶³ Şâfiî ve Hanbelî kaynaklarında, boşanan eşlerin aynı binada alt üst kat veya bitişik daireler ya da müstakil bölümler şeklinde mahremiyet kurallarına uygun olarak oturmalarının mümkün olacağı belirtilmektedir. Aynı mekânda olup da aralarının perde ile kesilmesi tek başına yeterli olmadığına, kadının yanında kendisini koruyacak bir mahremen de bulunması gerekir. Fakat bütün bu durumlarda mahremiyet kuralları yine de tam olarak sağlanamadığı için, bu durum mekruh görülmüştür. Şayet bu imkânlar temin edilemezse kocanın bu evi terk etmesi ve burayı kadına iddetini tamamlaması için tahsis etmesi gerekir. Bâin talâk sonu-

59 Kâsânî, *Bedâi'uşanâi'*, IV, 451; Ali el-Kârî, *Fethu bâbi'l-'inâye*, II, 319; Zeydân, *el-Mufasssal*, IX, 206-207.

60 Mâverdi, *el-Hâvi'l-kebir*, XI, 250-251; Nevevî, *el-Mecmû'*, XX, 6-7.

61 Mâverdi, *el-Hâvi'l-kebir*, XI, 251; Serahsî, *Mebûsû't*, VI, 33-34; Buhûtî, *Keşşâfü'l-kınâ'*, V, 434; İbn Âbidîn, *Reddû'l-muhtâr*, V, 224-225; Nuri Kahveci, *İslâm Aile Hukuku*. İstanbul, Hikmetevi Yayınları, 2014, 253.

62 Mâverdi, *el-Hâvi'l-kebir*, XI, 251; Buhûtî, *Keşşâfü'l-kınâ'*, V, 434.

63 Ali el-Kârî, *Fethu bâbi'l-'inâye*, II, 320; İbn Âbidîn, *Reddû'l-muhtâr*, V, 226-227.

cunda kocası tarafından, vefat iddeti sonucunda kocasının mirasçıları tarafından kadına kalması için uygun bir mesken temin edilmezse, kadının iddetini dilediği yerde bekleme hakkı doğar.⁶⁴ Bu durumda Şâfiîler'e göre, iddeti ayrılık sırasında oturdukları yere en yakın bir evde tamamlaması gerekir.⁶⁵

VI. İDDETİ FARKLI YERDE BEKLEMİYİ MUBAH KILAN DURUMLAR

Eşlerin birbirlerinden ayrılması durumunda kadın, iddeti çoğunluğa göre, ayrılık sırasında kocasıyla yaşadığı evde geçirmesi gerekir. Fakat meşru mazeretlerin meydana gelmesi durumunda, iddetin farklı yerlerde geçirileceği üzerinde ittifak edilmiştir. Fakat meşru mazeretlerin ne olduğu konusunda ihtilaf edilmiştir. Buna göre, iddeti kocanın evi dışında istediği yerde beklemeyi mubah kılan özürler arasında can ve mal güvenliğinin olmaması, kötü komşunun bulunması, kirada oturdukları evi kiralama imkânının olmaması, kocasının yakınları tarafından kendisine eziyet edilmesi sayılmaktadır. Fakat İmam Şâfiî ve bir kısım Hanbelî fıkıh âlimlerine göre, bu durumlarda kadın iddeti ayrılık sırasındaki eve en yakın bir yerde beklemelidir.⁶⁶ Buna göre, kocanın evinde iddet beklemeye engel herhangi bir özrün ortaya çıkması durumunda, kadın iddetini dilediği yerde tamamlar. Çünkü Hanbelîler'e göre, kadına farz olan, ölmeden önce kocası ile kaldığı yerde iddetini tamamlamaktır. Bu meskeni temin etmek onun görevi değildir. Hanefî ve Mâlikîler'e göre, de Allah hakkı olan iddeti kocasının evinde geçirme ile kul hakkı olan maddî imkânının olmaması karşı karşıya gelmiş bulunmaktadır. Bu durumda, kul hakkına öncelik verilmektedir.⁶⁷

Meşrû mazeretlerin vuku bulması durumunda iddeti farklı yerlerde beklemeyi câiz kılan delillerin ilki, Fâtıma bint Kays hadisidir. Buna ilaveten bir diğer delil Hz. Ali'nin, kızı Ümmü Gülsüm'ü, kocası Hz. Ömer'in şehit edilmesi üzerine ika-met ettiği idare merkezinden taşınmasıdır. Ayrıca Hz. Âişe'nin, kız kardeşi Ümmü Gülsüm'ü kocası Talha'nın şehit edilmesi üzerine memleketine taşınması da delil olarak gösterilmiştir.⁶⁸

64 Mâverdî, *el-Hâvi'l-kebir*, XI, 250-251; İbn Kudâme, *el-Muğnî*, IX, 182-183; Nevevî, *el-Mecmû'*, XX, 7-8.

65 Mâverdî, *el-Hâvi'l-kebir*, XI, 249-250; Nevevî, *el-Mecmû'*, XX, 7-8; Buhûtî, *Keşşâfü'l-kınâ*, V, 434.

66 Mâverdî, *el-Hâvi'l-kebir*, XI, 249, 252-253; Serahsî, *Mebstût*, VI, 33-34; İbnü'l-Arabî, *Ahkâmü'l-Kur'an*, IV, 277; Kâsânî, *Bedâi'u'sanâi'*, IV, 451; İbn Kudâme, *el-Muğnî*, IX, 171, 173; Nevevî, *el-Mecmû'*, XX, 5, 21; İbn Kayyim el-Cevziyye, *Zâdü'l-meâd*, V, 687; Ebû Abdullah Muhammed b. Muhammed el-Hattâb, *Mevâhibü'l-celil li-şerhi Muhtasar-i Halil*, yy., Dâru'r-reşâdî'l-hadise 1992, IV, 163-164; Merdâvî, *el-İnsâf*, IX, 306; Ali el-Kârî, *Fethu bâbî'l-inâye*, II, 319; Buhûtî, *Keşşâfü'l-kınâ*, V, 433-434; İbn Âbidîn, *Reddû'l-muhtâr*, V, 224-225; Zeydân, *el-Mufasssal*, IX, 207-208; Akk, *Mevsû'a*, 536; İbn Tâhîr, *el-Fıkhu'l-Mâlikî*, IV, 222.

67 Serahsî, *Mebstût*, VI, 33-34; İbnü'l-Arabî, *Ahkâmü'l-Kur'an*, IV, 277; Kâsânî, *Bedâi'u'sanâi'*, IV, 451; İbn Kudâme, *el-Muğnî*, IX, 171, 173; Nevevî, *el-Mecmû'*, XX, 5, 21; İbn Kayyim el-Cevziyye, *Zâdü'l-meâd*, V, 687-688; Merdâvî, *el-İnsâf*, IX, 306; Ali el-Kârî, *Fethu bâbî'l-inâye*, II, 319; Buhûtî, *Keşşâfü'l-kınâ*, V, 430; İbn Âbidîn, *Reddû'l-muhtâr*, V, 224-225; Akk, *Mevsû'a*, 536.

68 İbn Abdülber, *el-İstizkâr*, XVIII, 184; Kâsânî, *Bedâi'u'sanâi'*, IV, 451;

Kocası veya yakınları tarafından tahsis edilen evde oturarak iddetini tamamlama hakkının da, bazı sebeplerin vukuu halinde kaybedilmesi söz konusudur. Bu sebeplerin ne olduğu, özellikle Talâk Sûresi'nin ilk âyetinde geçen "fâhişe-i mübeyyine" kavramından hareketle tespit edilmeye çalışılmıştır. Buna göre, "fâhişe-i mübeyyine" şu kapsamda değerlendirilmiştir:

1) İbn Abbas, İbn Mes'ûd, Saîd b. Müseyyeb, Şa'bî, Hasan Basrî, İbn Sirîn, Mücahid, İkrime, Saîd b. Cübeyr, Dahhâk, Ebû Kılâbe, Ebû Sâlih, Zeyd b. Eslem, 'Atâ el-Horasânî, Süddî, Saîd b. Hilâl ve Ebû Yusuf'a göre, bu zinadır.⁶⁹

2) İbn Abbas'tan gelen diğer rivayet, Ubeyy b. Ka'b ile Mâlikî, Hanbelîler ve İmam Şâfiî'ye göre, kadının, kocasının yakınlarına eziyet vermesidir.⁷⁰

3) İbn Abbas'tan gelen bir diğer rivayete ve Taberî'ye göre, bu kavram her bir masiyeti içine alır.⁷¹

4) İbn Ömer ve Süddî ve Ebû Hanife'ye göre, kadının iddet süresi içerisinde evden dışarı çıkmasıdır. Katâde'ye göre ise nüşûzdur.⁷²

Yukarıdaki sebeplerin tahakkuku durumunda, ilgili görüşte olanlara göre, kadının, iddet beklediği yerden başka bir yere nakledilmesi câizdir. Fakat İmam Şâfiî ve bir kısım Hanbelî fıkıh âlimlerine göre, bu durumlarda kadın, iddeti ayrılık sırasında ikamet edilen eve en yakın bir yerde beklemelidir.⁷³

VII. İDDETİN KOCANIN EVİNDE BEKLENMESİNİN HİKMETLERİ

İslam hukukuna göre, kadının ayrılık sonrası iddet beklemesi, taabbudî bir hükmün olup hakkında illet tespitine gidilmesi söz konusu değildir. Aynı şekilde, kadının iddeti ayrılık sırasında oturdukları evde beklemesi de, taabbudî bir hükümdür. Fakat iddetin muayyen yerde beklenmesinin çeşitli hikmetleri olup bunlarla da farklı amaçlar gözetilmiştir. Bu yolla, en başta bütün iddet çeşitlerinde nesebin korunması amaçlanmaktadır. Ayrıca, kocası ölen kadının, iddeti kocasının evinde geçirmesiyle, eşine karşı olan vefa borcunu yerine getirmesi, hatırasına saygı, aileye bağlılığını göstermesi, böylece aralarındaki sevgiyi hatırlaması ve neticede eşiyle olan ilişkisini derhal koparmaması sağlanmaktadır.⁷⁴

69 Cessâs, *Ahkâmü'l-Kur'an*, III, 680; Mâverdi, *el-Hâvi'l-kebir*, XI, 249; Kâsânî, *Bedâi'u'sanâi*, IV, 449; Kurtubî, *Câmi*, IX, 145; Nevevî, *el-Mecmû*, XX, 22-23; Ali el-Kârî, *Fethu bâbi'l-'inâye*, II, 318.

70 Cessâs, *Ahkâmü'l-Kur'an*, III, 680; Mâverdi, *el-Hâvi'l-kebir*, XI, 245; Kurtubî, *Câmi*, IX, 145; Nevevî, *el-Mecmû*, XX, 23; Ali el-Kârî, *Fethu bâbi'l-'inâye*, II, 318; Buhûtî, *Keşşâfü'l-knâ*, V, 434; Zeydân, *el-Mufasssal*, IX, 211; İbn Tâhir, *el-Fikhu'l-Mâlikî*, IV, 218.

71 İbnü'l-Arabî, *Ahkâmü'l-Kur'an*, IV, 278; Nevevî, *el-Mecmû*, XX, 23.

72 Cessâs, *Ahkâmü'l-Kur'an*, III, 680; İbnü'l-Arabî, *Ahkâmü'l-Kur'an*, IV, 278; Kâsânî, *Bedâi'u'sanâi*, IV, 449; Nevevî, *el-Mecmû*, XX, 23; Ali el-Kârî, *Fethu bâbi'l-'inâye*, II, 318.

73 Serahsî, *Mebisût*, VI, 33-34; İbn Kudâme, *el-Muğni*, IX, 171, 173; Nevevî, *el-Mecmû*, XX, 5, 21, 23; Merdâvî, *el-İnsâf*, IX, 306; İbn Âbidîn, *Reddül-muhtâr*, V, 224-225.

74 Mâverdi, *el-Hâvi'l-kebir*, XI, 248; İbn Tâhir, *el-Fikhu'l-Mâlikî*, IV, 216; Abdülhamid, *el-Ahvâlü's-şahiyye*, 347; Acar, "İddet", *DİA*, XXI, 467; Erdem, "İslam Hukukuna Göre İddet ve İddet Bekleyen Kadının Nikâhı", XVII, sy. 2, s.77-78.

Kocası tarafından boşanan kadının iddetini kocasının evinde beklemesinin amaçları için de; nesebin sabit oluşunda hiçbir şüphe ve dedikoduya mahal bırakılmaması,⁷⁵ kadının davranışlarının gözetilmesi, aralarında evlilik izleri kaldığı süre içerisinde kocası dışındaki adamlarla bayağı davranışlar kurmasının önüne geçilmesi, eşinden ayrı kalmanın getireceği maddi ve mânevî sıkıntıları düşünmesi ve bir nebze yaşaması, bütün bunların neticesinde de eşlerin iyi halleri sebebiyle tekrar birbirlerine dönmelerinin sağlanması gibi sebepler zikredilmektedir.⁷⁶

Kanaatimize göre, vefat iddetinin kocanın evinde beklenmesinin amaçlarından birisi de, akrabalık ilişkilerinin kesilmesini önlemektir. Çünkü bu iddet süresi, aynı zamanda kocası dışında geride kalan akrabalarla ilişkinin tesis edilmesini temin etmektedir. Kocası vefat eder etmez evini terk eden kadın, eşinin akrabasıyla, hatta kendi çocuklarıyla, yeni şartlar muvâcehesinde münasebet kurmaktan kaçınmış olmaktadır. Örfi olarak da bu durum, böyle karşılanmakta, eşinin evini hemen terk eden kadınla kocasının akrabaları arasında problemler söz konusu olmaktadır. Akrabalık bağlarının sağlam bir şekilde tesis edilmesini amaçlayan İslam,⁷⁷ iddetin kocanın evinde beklenmesini şart koşmasıyla birlikte, bu amacı gerçekleştirmiş olmaktadır.⁷⁸ Kocasından boşanan kadın için gözetilen önemli amaçlardan birisi, âile birliğinin devam ettirilmesidir. Çünkü iddetin kocanın evinde geçirilmesi durumunda geri dönüş ihtimali her zaman yüksektir. Fakat kadının evini terk etmesi durumunda, geri dönüşü, özellikle de yabancı kimselerin olaya müdahil olması durumunda, çok daha zor olduğu mevcut örneklerden çok açık bir şekilde anlaşılmaktadır. Üç talâktan sonra da bu iddetin kocanın evinde geçirilmesinin gerekli olmasının amacı, yine akrabalık ilişkilerinin kesilmesini önlemektir. Buradaki en önemli amaçlardan birisi de, Yüce Allah tarafından özellikle belirtilen “eşlerin güzellikle birbirlerinden ayrılmasının”⁷⁹ temin edilmesi ve böylece çocukların ve akrabanın perişan olmamasıdır. Özellikle günümüzde bu esaslara riayet edilmemesi sebebiyle, çocuklar ya annelerine veya babalarına düşman hale gelebilmektedir.⁸⁰

75 Kâsânî, *Bedâi'u'sanâi'*, IV, 450; Nevevî, *el-Mecmû'*, XX, 22.

76 Muhammed Muhyiddin Abdülhamid, *el-Ahvâlü's-şahsiyye fi Ş-Şer'i'ât-il-İslâmiyye*, Dâru'l-kitâbi'l-Arabî, yy., ts., 347; 'Akle, *Nizâmü'l-üsre*, III, 311; Suat Erdem, “İslam Hukukuna Göre İddet ve İddet Bekleyen Kadının Nikâhı”, *C. Ü. İlahiyat Fakültesi Dergisi*, 2013, XVII, sy. 2, s.77-78; Muhammed Ebû Zehre, *Bir İcâz Delili Olarak Kur'an Hukuku*, (trc. Muhammet Yılmaz), STS Yayınları, Rize 2015, 44-45.

77 Nisâ, 4/1.

78 Koçak, “İddet Bekleyen ve Yanında Mahremi Olmayan Kadınların Sefere Çıkması ve Hacca Gitmesi”, sy. 39, s. 91.

79 Bakara, 2/229; Talâk, 65/2.

80 Çocuğun bakım ve gözetimi ile ilgili geniş bilgi için bk. Şevket Topal, “Korumaya Muhtaç Çocukların Bakımı ve Gözetimi Açısından İslâm Hukûkunda Velâyet ve Vesâyet Yetkisi”, *Dinbilimleri Akademik Araştırma Dergisi*, VI (2006), sy. 3, 251-269.

VIII. İDDET SÜRESİ İÇERİSİNDE KADININ DIŞARI ÇIKMASININ HÜKMÜ

İddet süresi içerisinde kadının, iddet beklediği evden zarûrî ihtiyaçları için çıkabileceği konusunda ittifak vardır.⁸¹ Fakat zarûrî olmayan ihtiyaçları için çıkıp çıkamayacağı meselesi üzerinde ihtilaf edilmiştir. Bu konuda ortaya çıkan ihtilaflar, şu şekilde tespit edilmiştir.

a) Ric'î Talâk Sonucu İddet

1) Hanefî, Şâfiî, Hanbelî, Zâhirî mezhepleri ile bazı Mâlikî fıkıh âlimleri ve Leys b. Sa'd'a göre, ric'î talâk sonucunda iddet bekleyen kadının gündüz ve geceleyin evden çıkması yasaktır. Bu durumda, eşinin kendisine dışarı çıkması için izin vermesi bile sonucu değiştirmez. Çünkü bu Allah hakkı kapsamında değerlendirilmektedir. Fakat zarûrî bir sebepten dolayı dışarı çıkmasında bir sakınca yoktur.⁸²

Hanefî mezhebine göre, müslümanla evli olan ehl-i kitap kadının, kocasının evinde iddet beklemesine gerek yoktur. Fakat ric'î talâk sonucu iddet bekleyen kadının, kocası tarafından dışarı çıkması engellenebilir.⁸³ Şâfiî mezhebine göre ise, iddet konusunda müslüman ile ehl-i kitap arasında fark yoktur.⁸⁴

Ric'î talâk iddetinde kadının zarûrî bir durum olmadan dışarı çıkamayacağı konusunda, neredeyse ittifak vardır. Bunun temelinde Talâk Süresi'nin ilk âyetindeki “dışarı çıkarmama ve çıkmama” emrinin, bu durumdaki kadın hakkında olduğunun düşünülmesi⁸⁵ ve eşine dönme imkânı olan bu süre içinde kocanın bu fırsatı değerlendirmesinin Yüce Allah tarafından talep edilmesi bulunmaktadır.⁸⁶

2) Mâlikî mezhebine göre, ric'î talâk sonucu iddet bekleyen kadınlar normal ihtiyaçları için gündüz vakti dışarı çıkabilirler. Bu vakit, imsaktan hemen önce başlayıp yatsı namazının vaktine kadar sürmektedir.⁸⁷

Mâlikî fıkıh âlimleri, Talâk Süresi'nin 6. âyetinin bu konuda delil teşkil ettiğini ileri sürmektedirler. Onlara göre, bu âyette emredilen “boşanan kadınların iskân edilmesi”, gece vaktinde gerçekleşen bir durum olup gündüz vaktinde kadının evden çıkması bu emre tezat teşkil etmez. Ayrıca Câbir b. Abdullah'ın teyzeşiyle ilgili

81 İbn Hazm, *el-Muhallâ*, X, 74; İbn Kudâme, *el-Muğnî*, IX, 177; Zeydân, *el-Mufasssal*, IX, 216.

82 İbn Hazm, *el-Muhallâ*, X, 74; Kâsânî, *Bedâi'u'sanâi'*, IV, 450; Merğînânî, *Hidâye*, II, 320; İbn Kudâme, *el-Muğnî*, IX, 173; Kurtubî, *Câmi'*, IX, 144; Nevevî, *el-Mecmû'*, XX, 22; Ali el-Kârî, *Fethu bâbi'l-'inâye*, II, 318; İbn Âbidîn, *Reddül-muhtâr*, V, 224; İbn Tâhir, *el-Fıkhul-Mâlikî*, IV, 223; 'Akle, *Nizâmü'l-üsre*, III, 309.

83 Serahsî, *Mebisât*, VI, 33.

84 Mâverîdî, *el-Hâvî'l-kebir*, XI, 248; Nevevî, *el-Mecmû'*, XX, 6.

85 Kâsânî, *Bedâi'u'sanâi'*, IV, 450; Ali el-Kârî, *Fethu bâbi'l-'inâye*, II, 318; 'Akle, *Nizâmü'l-üsre*, III, 310.

86 Ebû Dâvud, “*Talâk*”, 3; İbn Mâce, “*Talâk*”, 1; Beyhâkî, *es-Sünenü'l-kübrâ*, VII, 322.

87 İbnü'l-Arabî, *Ahkâmü'l-Kur'an*, IV, 277; Kurtubî, *Câmi'*, IX, 144; Hattâb, *Mevâhibü'l-celil*, IV, 164; Akk, *Mevsû'a*, 536; İbn Tâhir, *el-Fıkhul-Mâlikî*, IV, 223; 'Akle, *Nizâmü'l-üsre*, III, 309.

rivayeti⁸⁸ de, kadının gündüz saatlerinde dışarı çıkabileceğini ortaya koymakta, bu anlamıyla yukarıdaki âyeti de tahsis etmektedir. Bu rivayetin yanında, Abdullah b. Ömer'in, Sâib'in hanımına fetvası⁸⁹ ve konuyla ilgili görüşü,⁹⁰ önem arz etmektedir. Nasslar dışında, ihtiyacı ve hayatın normal bir şekilde idame edilmesini merkeze almak suretiyle değerlendirme yaptıkları da görülmektedir. Buna göre kadınları, işlerini yapma konusunda tasarrufta bulunmaktan men etmek, onlara zarar vermektir. Çünkü hayat şartları kadının, işlerini kendisinin yapmasını zorunlu kılmakta, bu işlerini tanzim edecek birini bulmak da her zaman mümkün olmamaktadır. Gece vaktinde ise, böyle bir zorunluluk mevcut değildir. Yine iddeti, evliliğin bir uzantısı olarak değerlendirilmekte, evlilikte dışarı çıkmanın kocanın izniyle olduğu, iddet süresinde bunun Allah hakkı olması sebebiyle ihtiyaçla kayıtlanması gerektiği ifade edilmektedir.⁹¹

b) Bâin Talâk Sonucu İddet

1) Hanefî mezhebi ve İmam Şâfiî'nin eski görüşüne göre, bâin talâk sonucunda iddet bekleyen kadının Talâk Süresi'nin ilk âyetinin umûm delâletine binâen gündüz ve geceleyin evden çıkması yasaktır.⁹² Hanefî mezhebine göre, bâin talâk sonucu iddet bekleyen müslümanla evli ehl-i kitap kadının, kocası tarafından dışarı çıkmasının engellenebilmesi için, nesebin karışması sebebinin bulunması gerekir.⁹³

2) Mâlikî, Şâfiî ve Hanbelî fıkıh âlimleri ile Leys b. Sa'd'a göre, bâin boşama sonucunda iddet bekleyen kadınlar, normal ihtiyaçları için gündüz vakti dışarı çıkabilirler. Kadının kırsal yerde veya şehirde olması, hükmün sonucunu değiştirmez. Göç sebebiyle boşalan yayla veya köy gibi yerde ikamet eden kadın da yakınlarıyla birlikte taşınabilir. Çünkü tek başına ikamet etmesi mümkün değildir.⁹⁴

Bu görüşte olan fıkıh âlimlerinin dayandığı delil, Câbir b. Abdullah'ın rivayet ettiği hadis⁹⁵ ile Mücahid b. Cebr'in (ö. 103/721) mürsel olarak rivayet ettiği şu hadistir: Uhud savaşında şehit olan sahâbilerin eşleri, Hz. Peygamber'e gelip yalnız kaldıklarını, sabah olunca kendi evlerine dönme şartıyla akşamleyin aynı evde kalıp kalamayacaklarını sormuşlardır. Rasûlullah, kendilerine şu cevabı vermiştir:

88 Müslim, "Talâk", 55; Ebû Dâvud, "Talâk", 41; Tirmizî, "Talâk", 71; İbn Mâce, "Talâk", 9.

89 Muvatta, "Talâk", 88.

90 Muvatta, "Talâk", 88.

91 İbn Tâhir, *el-Fıkhu'l-Mâlikî*, IV, 223-224.

92 Kâsânî, *Bedâi'u'sanâi*, IV, 450; Merğînânî, *Hidâye*, II, 320; Nevevî, *el-Mecmû*, XX, 22; Ali el-Kârî, *Fethu bâbi'l-'inâye*, II, 318; İbn Âbidîn, *Reddül-muhtâr*, V, 224; 'Akle, *Nizâmü'l-üsre*, III, 309.

93 Serahsî, *Mebisât*, VI, 33.

94 İbn Kudâme, *el-Muğnî*, IX, 177-178; İbnü'l-Arabî, *Ahkâmü'l-Kur'an*, IV, 277; Kurtubî, *Câmi*, IX, 144; Nevevî, *el-Mecmû*, XX, 22-25; İbn Kayyim el-Cevziyye, *Zâdü'l-meâd*, V, 690; Hattâb, *Mevâhibü'l-celil*, IV, 163-164; Buhûti, *Keşşâfü'l-kınâ*, V, 431; Akk, *Mevsû'a*, 536; Bilmen, *İstilahat-ı Fıkhiyye*, II, 385; İbn Tâhir, *el-Fıkhu'l-Mâlikî*, IV, 223; 'Akle, *Nizâmü'l-üsre*, III, 309.

95 Müslim, "Talâk", 55; Ebû Dâvud, "Talâk", 41; Tirmizî, "Talâk", 71; İbn Mâce, "Talâk", 9.

“İçinizden birinin evinde sohbet ediniz. Uyumak istediğiniz zaman, her biriniz evine dönsün.”⁹⁶

3) Zâhirîler’e göre, bâin talâk sonucunda iddet bekleyen kadının gündüz ve gece dışarı çıkmasında beis yoktur. Çünkü onlara göre, kadının dışarı çıkmasını engelleyen sahih bir hadis yoktur. Talâk Sûresi’nin birinci ve altıncı âyeti, ric’i boşama sonucu beklenen iddete delâlet etmektedir. Kendi görüşlerini desteklemek için de, Fâtıma bint Kays hadisini ve Câbir b. Abdullah’ın rivayetini, delil olarak göstermektedirler.⁹⁷

c) Vefat Sonucu İddet

1) Hanefî, Mâlikî, Şâfiî ve Hanbelî mezheplerine göre, kocasının vefatı sonucu iddet bekleyen kadın, gündüzleri ihtiyaçlarını karşılamak için evden çıkabilir. Fakat geceleyin, aynı evde bulunmak zorundadır. Çünkü kadın, kendi nafakasını karşılamak mecburiyetindedir. Bundan dolayı, evinden dışarıya çıkmaya ihtiyacı vardır.⁹⁸ İmam Muhammed’e göre, gecenin en az yarısını evinde geçirmek mecburiyetindedir. Buna göre, gecenin yarısından az bir süreyi iddet beklediği evin dışında geçirmesi mümkündür.⁹⁹

Vefat sonucunda iddetin evde beklenmesinin zorunlu olduğu görüşünde olanlar, öncelikli olarak Furey’a hadisini delil olarak ileri sürmektedirler.¹⁰⁰ Onlara göre, bu hadis, iki şeye delâlet etmektedir. Birincisi, kadının dışarı çıkamayacağıdır. İkincisi ise, zarûrî ihtiyaçlarını karşılamak için dışarı çıkabileceğidir. Çünkü buradaki kadın, fetva sormak için dışarı çıkmış ve Resûlullah tarafından kınanmamıştır.¹⁰¹ Ayrıca Abdullah b. Mesud’un, tek başlarına evde kalmanın sıkıntısından şikâyet eden kadınlara, gündüz vaktinde ziyarette bulunmaları, fakat akşamleyin evlerine dönmeleri şeklindeki fetvası¹⁰² yanında Mücâhid’in rivayeti¹⁰³ de delil olarak kullanılmaktadır.¹⁰⁴

96 Beyhakî, *es-Sünenü’l-kübrâ*, VII, 436. Bu hadis mürseldir. Fakat aynı anlama sahip farklı rivayetlerle desteklenmiştir. Geniş bilgi için bkz. Nevevî, *el-Mecmû’*, XX, 24.

97 İbn Hazm, *el-Muhallâ*, X, 74, 92-93; Kâsânî, *Bedâi’u’sanâi’*, IV, 449.

98 İbn Abdülber, *el-İstizkâr*, XVIII, 181; Serahsî, *Mebûsât*, VI, 32; Kâsânî, *Bedâi’u’sanâi’*, IV, 450; Merğînânî, *Hidâye*, II, 320; İbn Kudâme, *el-Muğnî*, IX, 177; Nevevî, *el-Mecmû’*, XX, 25; İbn Kayyim el-Cevziyye, *Zâdü’l-meâd*, V, 685-687, 689; Hattâb, *Mevâhibü’l-celil*, IV, 164; Merdâvî, *el-İnsâf*, IX, 308; Ali el-Kârî, *Fethu bâbi’l-‘inâye*, II, 319; Buhâtî, *Keşşâfü’l-kınâ*, V, 434; İbn Âbidîn, *Reddû’l-muhtâr*, V, 224-225; Akk, *Mevsûâ*, 536; Bilmen, *İstilahat-ı fıkhiyye*, II, 385; İbn Tâhir, *el-Fıkhü’l-Mâlikî*, IV, 223; ‘Akle, *Nizâmü’l-üsre*, III, 309.

99 Cessâs, *Şerhu Muhtasari’t-Tahâvî*, V, 244-245; Serahsî, *Mebûsât*, VI, 32; Kâsânî, *Bedâi’u’sanâi’*, IV, 450; Mevsîlî, *el-İhtiyâr*, III, 218.

100 Ebû Dâvud, “*Talâk*”, 44; Tirmizî, “*Talâk*”, 23; Nesâî, “*Talâk*”, 60; Muvatta, “*Talâk*”, 87.

101 Cessâs, *Şerhu Muhtasari’t-Tahâvî*, V, 244-245; Kâsânî, *Bedâi’u’sanâi’*, IV, 450; Bedrân, *el-Fıkhü’l-mukâren*, 475-476.

102 Muvatta, “*Talâk*”, 88; Serahsî, *Mebûsât*, VI, 32; İbn Kayyim el-Cevziyye, *Zâdü’l-meâd*, V, 685.

103 Ebû Bekir Ahmed b. Hüseyin el-Beyhakî, *es-Sünenü’l-kübrâ*, Meslisu daireti’l-meârifî’n-nizâmiyye, Haydara-bat1925, VII, 436.

104 Nevevî, *el-Mecmû’*, XX, 24; Buhâtî, *Keşşâfü’l-kınâ*, V, 431.

2) Zâhirîler ve bazı Hanbelî fakihlerine göre, hem gündüz hem de geceleyin vefat iddeti bekleyen kadının dışarı çıkması câizdir. Bu görüşte olanlar, vefat sonucu iddetin nerede bekleneceğiyle ilgili delilleri, dışarı çıkmanın cevâzı konusunda da kullanmaktadırlar.¹⁰⁵

IX. İDDET SÜRESİ İÇERİSİNDE KADININ DIŞARI ÇIKMAMASININ HİKMETİ

İddet süresi içerisinde evden dışarı çıkamaması sebebiyle, kadına ağır denebilecek bir sorumluluk yüklenmektedir. Bazı kayıtlar dışında, fıkıh âlimlerinin bunun üzerinde ittifak etmelerinin temelinde, nassların bulunduğu ifade edilmiştir. Bunun yanında, bu hükmün hedeflediği amaç ve hikmetler üzerinde de durulmuş ve bu hüküm aklen de temellendirilmeye çalışılmıştır. Bu amaçlar arasında, üzerinde en fazla durulan husus, “âile birliğinin devamı” ve “nesebin sıhhati konusunda oluşabilecek bütün şüphe ve tartışmaların bertaraf edilmesi”dir.¹⁰⁶

X. İDDET SÜRESİ İÇERİSİNDE YAPILAN BAZI ÖZEL FİİLLER

a) Yolculuk Yapmak

Dört sünnî fıkıh mezhebine göre, talâk veya vefat sonucu eşinden ayrılan bir kadın, iddetini geçirdiği evden yolculuk yapmak için dışarı çıkamaz. Hatta evlilik sona erdiğinden, kendisini boşayan kocasının bile onu yolculuğa çıkarması câiz değildir.¹⁰⁷

Yolculuk sırasında boşanan veya kocası vefat eden kadının ikametinin bulunduğu yere seferîlik mesafesinden az, gideceği yere de seferîlik mesafesi kadar bir yol varsa, kadın iddetini beklemek için ikamet mahalline döner. Şayet boşama, kadının can ve mal emniyetinin bulunmadığı bir yerde olur, ikametinin bulunduğu yere seferîlik müddeti kadar ve gideceği yere de seferîlik müddeti kadar veya daha fazla bir mesafe olursa kadın geri dönme ve yola devam etme konusunda muhayyerdir.¹⁰⁸ Hanbelî mezhebine göre, bu durumdaki kadın ikamet mahalline seferîlik hükümlerini doğurmayacak şekilde yakın ise döner, değilse yoluna devam edebilir.¹⁰⁹ İmam Mâlik'e göre, ihrama girmedikçe döner. İmam Şâfi'ye göre ise, ikamet

105 İbn Hazm, *el-Muhallâ*, X, 74-77; Kurtubî, *Câmi'*, IX, 144; Merdâvî, *el-İnsâf*, IX, 308; Bilmen, *İstilahat-ı fıkhiyye*, II, 385.

106 Kurtubî, *Câmi'*, IX, 144; 'Akle, *Nizâmü'l-üsre*, III, 309.

107 Kâsânî, *Bedâi'u'sanâi'*, IV, 452; İbn Kudâme, *el-Muğnî*, IX, 187; Ali el-Kârî, *Fethu bâbi'l-'inâye*, II, 320; Bilmen, *İstilahat-ı fıkhiyye*, II, 386. İddet bekleyen kadının yolculuk yapmasıyla ilgili geniş bilgi için bk. Koçak, “İddet Bekeleyen ve Yanında Mahremi Olmayan Kadınların Sefere Çıkması ve Hacca Gitmesi”, sy. 39, s. 87-93.

108 Kâsânî, *Bedâi'u'sanâi'*, IV, 453; Ali el-Kârî, *Fethu bâbi'l-'inâye*, II, 320; İbn Âbidin, *Reddül-muhtâr*, V, 225; Bilmen, *İstilahat-ı fıkhiyye*, II, 386.

109 İbn Kudâme, *el-Muğnî*, IX, 187; Merdâvî, *el-İnsâf*, IX, 309-310; Buhûtî, *Keşşâfü'l-kınâ*, V, 432; İbn Âbidin, *Reddül-muhtâr*, V, 227-228.

mahallinden ayrıldıktan sonra, dilerse döner, dilerse yoluna devam eder. Çünkü eşi tarafından kendisine izin verilmiştir.¹¹⁰

İmam Züfer'e göre, ise koca, ric'î boşama sonucunda iddet bekleyen karısıyla yolculuk yapabilirler. Çünkü aralarında evlilik hükmü vardır. Kaldı ki karısını yolculuğa çıkarması eşine döndüğüne delâlet etmektedir.¹¹¹

Hasan Basrî, Tâvûs ve 'Atâ ile Zâhirî mezhebine göre, bâin talâk ve vefat iddeti bekleyen kadınların diledikleri yere yolculuk yapmaları câizdir. Fakat ric'î talâk iddeti bekleyenlerin, yolculuk yapmaları câiz değildir.¹¹²

b) Haccetmek

İddet bekleyen kadının hacca gidip gidemeyeceği meselesi de, fıkıh âlimleri tarafından konu edinilmiştir. Hz. Ömer, kocası ölen kadınların hac yapmalarına müsaade etmemiştir.¹¹³ Hz Osman da, bu şekilde hareket etmiştir. Dört fıkıh mezhebine göre de ric'î, bâin, üçüncü talâk veya vefat sonucu eşinden ayrılan bir kadın, iddeti içinde, ne kendi mahremiyle, ne de kendisini boşayan kocasıyla hac farzasını ifa etmek için dışarıya çıkabilir. Çünkü iddetin vakti muayyendir. Buna riayet edilmeyince, telafisi mümkün değildir.¹¹⁴ Hatta hac yolculuğuna çıkan kadının eşinin vefat etmesi durumunda, Hanefî ve Hanbelîler'e göre, bir sefer mesafesi uzaklıkta değilse geri dönmesi, Mâlikî ve Şâfiîler'e göre, ihrama girmemiş veya yola girmesine rağmen seferilik mesafesi kadar yol almamışsa hacı ertelemesi gerekir. Aksi takdirde, devam etmesi ve haccını tamamlaması mümkündür. Çünkü bu durumda haccın, iddetten daha öncelikli bir konuma sahip olduğu kabul edilmektedir.¹¹⁵

İmam Züfer'e göre, ric'î talâk sonrasındaki iddet içerisinde kadının, eşiyle birlikte haccetmesi câizdir. Birlikte hacca çıkmaları, birbirlerine dönüşün de bir göstergesi kabul edilir.¹¹⁶

Hasan Basrî, Tâvûs, 'Atâ, İbn Ebî Şeybe ile Zâhirî mezhebine göre, bâin talâk ve vefat iddeti bekleyen kadınların, diledikleri hac yolculuğuna çıkmaları câizdir. Fakat ric'î talâk iddeti bekleyenlerin, hac için yolculuk yapmaları câiz değildir.¹¹⁷

110 İbn Kudâme, *el-Muğnî*, IX, 187; Nevevî, *el-Mecmû'*, XX, 18, 20.

111 Kâsânî, *Bedâi'u'sanâi'*, IV, 452; Bilmen, *İstilahat-ı fıkhiyye*, II, 386.

112 İbn Hazm, *el-Muhallâ*, X, 74.

113 Muvatta, "Talâk", 31.

114 Kâsânî, *Bedâi'u'sanâi'*, IV, 452; İbn Kudâme, *el-Muğnî*, IX, 184-186; Merdâvî, *el-İnsâf*, IX, 310-311; Buhûtî, *Keşşâfü'l-kınâ'*, V, 433; Bilmen, *İstilahat-ı fıkhiyye*, II, 386.

115 Kâsânî, *Bedâi'u'sanâi'*, IV, 453-454; İbn Kudâme, *el-Muğnî*, IX, 184-186; Nevevî, *el-Mecmû'*, XX, 20-21; Merdâvî, *el-İnsâf*, IX, 310-311; Buhûtî, *Keşşâfü'l-kınâ'*, V, 433; İbn Tâhir, *el-Fıkhu'l-Mâlikî*, IV, 221. İddet bekleyen kadının hac yapmasıyla ilgili geniş bilgi için bkz. Koçak, "İddet Bekleyen ve Yanında Mahremi Olmayan Kadınların Seferi Çıkması ve Hacca Götmesi", sy. 39, s. 93-107.

116 Kâsânî, *Bedâi'u'sanâi'*, IV, 452.

117 İbn Hazm, *el-Muhallâ*, X, 74, 77-80.

Haccetmek için yola çıkan kadınların, Hz. Ömer ile Osman tarafından engellenmesini mekruh hükmüyle açıklamışlardır. Bazı Hanbelî fakihlerine göre, kocasının ölümünden önce hac için ihrama giren kadının, iddetini evinde tamamlaması durumunda haccını kaçırıcaksa, hacca öncelik verir.¹¹⁸

SONUÇ VE DEĞERLENDİRME

İddet, “sebebin ortaya çıkması durumunda kadın ve erkeğin yeniden evlenebilmesi için belirli bir süre beklemleri” anlamına gelen bir terimdir. Farklı durumlara göre değişen iddetin müddeti, Kur’ân-ı Kerim’de açıkça belirtilmekte ve üzerinde çok fazla ihtilaf bulunmamaktadır. Fakat farklı sebeplere göre iddetin nerede tamamlanacağı ve bu süre zarfında evden dışarı çıkılıp çıkılmayacağı üzerinde ihtilaf edilmiştir. Bu konuda, fıkıh âlimlerinin farklı sonuçlara ulaştıkları görülmektedir.

Öncelikle fıkıh mezheplerine bağlı âlimlerin, kendi usûlleri içerisinde isabetli sonuçlara ulaştıkları ifade edilmelidir. Bu usûllerinin temelinde de, nassları değerlendirmeye konusundaki farklılıklarının bulunduğu görülmektedir. Âlimlerin bu görüşlerine bakıldığı zaman, ric’î boşamadan bâin boşamaya ve kocanın ölümüne doğru gidildikçe, kadının ikamet yükümlülüğünün ve evden çıkmama kısıtlılığının azalan bir seyir takip ettiği görülmektedir. İddet bekleyen kadına yönelik bu kısıtlama ayrıca, gerek kadının nafakasının kocası tarafından sağlanıyor olması ve kadının çalışmaya olan ihtiyacı, gerekse kadının karşılaşılabileceği muhtemel sıkıntılar göz önüne alınarak, doktrinde hayli yumuşatılmış ve birçok istisnâî hüküm getirilmiştir.

Kanaatimize göre, konunun nass merkezli, maksat ve hikmetlerin de dikkate alınarak ve günümüzdeki problemlere de işaret edilerek tekrar değerlendirilmesinde, fayda bulunmaktadır.

Talâk Süresi’nin ilk âyetindeki “evden çıkarmama ve çıkmama” yasağının, en az ric’î talâk iddetine delâletinde ittifak edildiğinden, bu tür bir boşama sonucunda iddetin ayrılık sırasında ikamet edilen evde bekleneceği konusunda da ittifak edilmiştir. Bu durumda, zarûrî bir sebep olmadıkça kadının geceleyin evden çıkmayacağı konusunda da ittifak vardır. Fakat Mâlikîler’e göre, “evden çıkarmama ve evlerinde ikamet ettirme” emrinin gece vaktine delâlet etmesi sebebiyle, ihtiyaca bağlı olarak gündüz vaktinde evden dışarı çıkılmasında bir beis yoktur. Bu görüşlerini desteklemek için, hadislerden de deliller ileri sürmektedirler. Kanaatimize göre de, nassların delâletinin katî olması sebebiyle ve eşlerin tekrar birbirlerine dönmelerini sağlama, ayrılmanın gerçekleşmesi durumunda eşlerin güzellikle birbirlerinden ayrılmasının sağlanması ve akrabalık bağlarının kopmasının engellenmesi

118 Merdâvî, *el-İnsâf*, IX, 310-311; Buhâtî, *Keşşâfü’l-kınâ*, V, 432.

amaçlarına binâen, ric'î talâkta iddetin kocanın evinde beklenmesi gerekir. Fakat âyetteki, "Onları evlerinden çıkarmayınız ve onlar da çıkasınlar." emrinin, iddetin kocalarının evinde geçirmelerinin engellenmemesi veya bunun kadın tarafından ihlal edilmemesi olarak anlaşılması, daha isabetli gözükmektedir. Bu durumda kadının evden dışarı çıkması Mâlikî mezhebinin yaklaşımındaki gibi maruf ölçülere göre olması gerekir.

Çoğunluğu teşkil eden fıkıh âlimlerine göre, kadın, bâin talâk iddetini de, ayrılık sırasında kocasıyla oturduğu yerde tamamlaması gerekir. Çünkü Talâk Sûresi'ndeki ilk âyetin ve Furey'a hadisinin delâleti bu anlamı içermektedir. Başta Hz. Ömer ile Âişe olmak üzere bazı sahâbîlerin uygulamaları da bunu desteklemektedir. Fakat Hanbelî ve Zâhirî mezheplerine göre, söz konusu âyetin sadece ric'î talâka delâlet etmesi, Fatıma bint Kays hadisi ve buna benzer hadisler sebebiyle kadın, dilediği yerde iddeti bekleyebilir. Çoğunluğu teşkil eden fıkıh âlimlerine göre, bâin talâk iddeti bekleyen kadın, Câbir b. Abdullah'ın teyzesi ve Uhud'da kocaları şehit düşen kadınlarla ilgili rivayetlere binâen, gündüz vakti iddet beklediği evden çıkabilir. Hanefî mezhebine göre, katî hüküm ifade eden Talâk Sûresi'nin ilk âyetinin delâletine göre, ne gündüz ne de geceleyin evden çıkması câiz değilken, Fâtıma bint Kays hadisine ve Câbir b. Abdullah'ın teyzesiyle ilgili rivayete binâen Zâhirî mezhebine göre, günün her saatinde evden çıkması câizdir. Kanaatimize göre, bâin talâk iddetinin tamamlanacağı yerle ilgili ileri sürülen her bir görüşün sahih delilleri bulunmaktadır. Bâin talâkı diğer mezheplere oranla çok daha geniş değerlendiren Hanefî mezhebine göre, bu süre zarfında eşlerin tekrar birbirlerine dönmelerini sağlama, diğer mezheplere göre, ayrılmanın gerçekleşmesi durumunda eşlerin güzellikle birbirlerinden ayrılmalarının sağlanması ve akrabalık bağlarının kopmasını engelleme amaçlarına binâen bâin talâkta da iddetin kocanın evinde beklenmesi gerekir. Fakat ilgili nassların evden dışarı adım atmama olarak yorumlanması oldukça zor gözükmekte, ric'î talâk iddetinde olduğu gibi kocanın evinden başka bir eve taşınmama olarak anlaşılması daha isabetli gözükmektedir. Bu durumda kadının evden dışarı çıkması, çoğunluğu teşkil eden fıkıh âlimlerinde olduğu gibi maruf ölçülere göre yapılması gerekir.

Vefat iddeti bekleyen kadınlar, Furey'a hadisi ve Sâib b. Habbâb'ın karısıyla ilgili rivayete bağlı olarak, fıkıh âlimlerinin kâhir ekseriyetine göre, iddetlerini ayrılık sırasında ikamet ettikleri yerde geçirmeleri gerekir. Fıkıh ekollerinden Zâhirîler'in başını çektiği fıkıh âlimlerine göreyse, Fatıma bint Kays rivayeti ve "süknânın ancak ric'î talâk neticesindeki iddette olduğunu" beyan eden hadisler uyarınca, kadın iddeti dilediği yerde geçirebilir. Yine aynı rivayetlerden hareketle, vefat iddetinde kadının dışarı çıkması ittifakla câizdir. Fakat Zâhirî mezhebi dışındaki fıkıh mezheplerine göre, geceleyin evde bulunmak mecburiyetindedir. Kanaatimize göre, bâin talâk iddetinde olduğu gibi, vefat iddetinin tamamlanacağı yerle ilgili de ileri

sürülen her bir görüşün sahih delilleri bulunmaktadır. Fakat vefat iddetinde akrabalık bağlarının kopmasını engelleme ve ölen eşine karşı vefa borcunu ifa etme amaçlarına binâen, vefat iddetinin de kocanın evinde beklenmesi gerekir. Bu süre içerisinde, cumhûrun da görüş beyan ettiği üzere, dışarı çıkmamayı geceye hasretmek daha isabetli gözükmektedir. Üç talâkla birbirlerinden ayrılan eşlerin hükmünü de, bu doğrultuda değerlendirmek gerekir.

Kadının şiddet görmesi, can ve mal güvenliği tehlikesi yaşaması durumunda iddet beklediği yeri terk edebileceği veya kocasına ya da akrabalarına zarar vermesi durumunda başka bir eve nakledilebileceği konusunda, fıkıh âlimleri ittifak etmişlerdir. Yine hangi çeşit iddet olursa olsun, bu süre içerisinde yolculuk yapılamayacağı ve farz dahi olsa hacca gidilemeyeceği konusunda, Zâhirî mezhebi dışında ittifak edilmiştir.

İddetin evde beklenmesi, günümüzde çalışan kadın için mer'î hukuka göre, işinden atılmasına sebebiyet olmaktadır. Öncelikle, iş kanununda kadınların iddet beklemelerini dikkate alan kanuni düzenlemenin yapılması zarûrîdir. Fakat böyle bir düzenlemenin olmaması durumunda, kadının vefat sonucu beklediği iddet süresi içerisinde işini yapmak için evden çıkabileceği konusunda ittifak vardır. Bâin talâk iddetinde, evinden çıkmaması durumunda işten atılma ve geçim sıkıntısıyla karşı karşıya kalma tehlikesi söz konusuysa, mesai saatleri içerisinde işine devam etmesinin mubah olduğu kanaatine ulaşılmıştır. Çoğunluğu teşkil eden fıkıh âlimlerine göre de, bâin talâk iddetinde kadının gündüz vakitlerinde ihtiyaçlarını karşılamak için dışarı çıkması câizdir. Fakat ric'î talâk iddetinde, kadının zarûrî bir durum söz konusu olmadığı sürece işine gitmemesi gerekir. Bunun için aylıksız izin alma seçenekleri de dahil olmak üzere bütün kanuni haklarını kullanması gerekir. Geceleyn çalışanlar için de, aynı durum söz konusudur.